

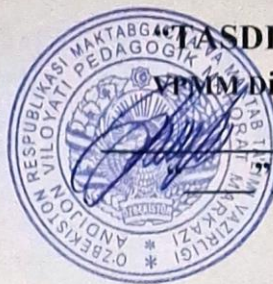
O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
MAKTABGACHA VA MAKTAB TA’LIMI
VAZIRLIGI
ANDIJON VILOYATI PEDAGOGIK MAHORAT MARKAZI

MAKTABGACHA, BOSHLANG‘ICH VA MAXSUS TA’LIM
METODIKALARI KAFEDRASI

ISHLAB CHIQARISHDAN AJRALGAN HOLDA TA’LIM OLISH
SHAKLIDAGI UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANTIRISH MAKTABGACHA
TA’LIM TASHKILOTI TARBIYACHILARI MALAKA OSHIRISH KURSI
UCHUN “MAKTABGACHA TA’LIM TARBIYANI MILLIY - MA’NAVIY
QADRIYATLAR ASOSIDA TASHKIL ETISH” MODULI (1.2) BO‘YICHA

Ma’ruza matnlari

Andijon – 2026

"TASDIQLAYMAN"

VPMM Direktori

T.T.Turg'unov

2026- yil

**MAKTABGACHA, BOSHLANG'ICH VA MAXSUS TA'LIM
METODIKALARI KAFEDRASI**

**ISHLAB CHIQARISHDAN AJRALGAN HOLDA TA'LIM OLISH
SHAKLIDAGI UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANTIRISH
MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI TARBIYACHILARI
MALAKA OSHIRISH KURSI UCHUN
"MAKTABGACHA TA'LIM TARBIYANI MILLIY - MA'NAVIY
QADRIYATLAR ASOSIDA TASHKIL ETISH" MODULI (1.2) BO'YICHA**

Ma'ruza matnlari

"KIRITILDI"

"Maktabgacha, boshlang'ich va
maxsus ta'lim metodikalari"
kafedra mudiri

N. Karimova.
(p.f.f.d. PhD)

2026- yil « ____ » yanvar

"KELISHILDI"

Akademik faoliyat bo'yicha
direktor o'rinbosari:

O'. Qurbanov.
(Dotsent)

2026- yil « ____ » yanvar

MUNDARIJA

I.	KIRISH	5
II.	TEXNOLOGIK XARITA	8
III.	MA'RUZA MATN VA O'QUV MATERIALLAR	9
IV.	O'Z-O'ZINI TEKSHIRISH UCHUN TEST SAVOLLARI	19
V.	ADABIYOTLAR VA MANBALAR RO'YXATI	31
VI.	TARQATMA MATERIALLAR	32
VII.	ATAMALAR IZOHLI LUG'ATI	35

KIRISH

Ushbu o'quv dasturi O'zbekiston Respublikasining ta'lim sohasidagi strategik islohotlarini amalga oshirish va maktabgacha ta'lim sifatini tubdan yaxshilash maqsadida ishlab chiqilgan bo'lib, uning asosi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 28-apreldagi PF-73-sonli "Pedagog kadrlar tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni, 2024-yil 21-iyundagi PQ-231-sonli "Maktabgacha va maktab ta'limi tashkilotlari xodimlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori hamda 2024-yil 20-dekabrda 867-sonli "Maktabgacha va maktab ta'limi xodimlarining uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini takomillashtirish to'g'risida"gi, 2025-yil 8-iyuldagi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Maktabgacha ta'lim tashkiloti pedagogining kasbiy standartini tasdiqlash to'g'risida 423-sonli Qarorlari 2025-yil 28-fevraldagi 130-son "O'zbekiston Respublikasi Hukumatining ayrim qarorlariga pedagoglarni attestatsiyadan o'tkazish, kasbiy sertifikatlash va rag'batlantirish tizimini takomillashtirishga qaratilgan o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi Qarori kabi ustuvor me'yoriy-huquqiy hujjatlarga tayanib ishlab chiqilgan Bugungi jadal rivojlanayotgan raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt asrida ta'lim tizimi oldiga mutlaqo yangi vazifalar qo'yilmoqda.

Endilikda bolalarga shunchaki tayyor bilimlarni berish emas, balki ularda mustaqil fikrlash, muammolarga kreativ yechim topish va o'zgaruvchan dunyoga moslashish ko'nikmalarini shakllantirish birlamchi ahamiyat kasb etmoqda.

Xulosa qilib aytganda, ushbu dastur maktabgacha ta'lim tizimidagi chuqur islohotlarning amaliy vositasidir. U yangi davr talablariga mos yuqori malakali, innovatsion fikrlaydigan va o'z kasbiga sadoqatli pedagoglarni tayyorlash orqali mamlakatimiz yosh avlodining sifatli ta'lim tarbiya olish huquqini kafolatlashga xizmat qiladi.

I. IJTIMOIIY KO'NIKMALARNI RIVOJLANTIRISH

I.1. “Maktabgacha ta’lim tarbiyani milliy - ma’naviy qadriyatlar asosida tashkil etish” modulining o‘quv-mavzu rejasi

T/r	O‘quv moduli mavzularining nomlari	Auditoriya mashg‘ulotlari			
		Jami	Nazariy	Amaliy	Ko‘chma
1.	Tarbiya tushunchasining jamiyat taraqqiyotidagi o‘rni, milliy tarbiya va milliy g‘oya mazmuni	2	2		
2.	Maktabgacha ta’lim tashkilotida tarbiyalanuvchilarni milliy qadriyatlar va vatanparvarlik ruhida tarbiyalashni amaliy tashkil etish	2		2	
	Jami:	4	2	2	

1-mavzu. Tarbiya tushunchasining jamiyat taraqqiyotidagi o‘rni, milliy tarbiya va milliy g‘oya mazmuni

(2 soat nazariy mashg‘ulot)

Tarbiya tushunchasining jamiyat taraqqiyotidagi o‘rni, milliy tarbiya va milliy g‘oya mazmuni, “Milliy tiklanishdan milliy yuksalish sari” g‘oyasining ma’naviy tarbiyadagi ahamiyati, shuningdek maktabgacha ta’limda tarbiyani milliy g‘oya asosida tashkil etishning nazariy jihatlarini, milliy g‘oyaning vazifalari, tarbiyachining namunaviy roli va milliy tarbiyani rivojlantirish istiqbollari.

2-mavzu. Maktabgacha ta’lim tashkilotida tarbiyalanuvchilarni milliy qadriyatlar va vatanparvarlik ruhida tarbiyalashni amaliy tashkil etish

(2 soat amaliy mashg‘ulot)

Maktabgacha ta’lim tashkilotida tarbiyalanuvchilarni milliy qadriyatlar va vatanparvarlik ruhida tarbiyalashni amaliy tashkil etish, ma’naviy-ma’rifiy tadbirlarni milliy qadriyatlar asosida o‘tkazish, uzluksiz ma’naviy tarbiyani amalga oshirish, bolalarda vatanparvarlik, odob-axloq, adolat, mehnatsevarlik, halollik va kattalarga hurmat tuyg‘usini shakllantirish, milliy bayramlar va an’analar orqali milliy qadriyatlarni singdirish hamda pedagog-xodimlarning bolalar tarbiyasidagi amaliy roli. milliy qadriyatlarni singdirish hamda pedagog-xodimlarning bolalar tarbiyasidagi amaliy roli.

Modullarni o‘qitish uchun foydalaniladigan Interfaol ta’lim metodlari

1. “SWOT-tahlil” metodi

Metodning maqsadi: mavjud nazariy bilimlar va amaliy tajribalarni tahlil qilish, taqqoslash orqali muammoni hal etish yo‘llarni topishga, bilimlarni mustahkamlash, takrorlash, baholashga, mustaqil, tanqidiy fikrlashni, nostandart tafakkurni shakllantirishga xizmat qiladi.

S – (strength)	• кучли томонлари
W – (weakness)	• заиф, кучсиз томонлари
O – (opportunity)	• имкониятлари
T – (threat)	• тўсиқлар

2. “Aqliy hujum” metodi

“Aqliy hujum” metodi: biror muammo bo‘yicha ta’lim oluvchilar tomonidan bildirilgan erkin fikr va mulohazalarni to‘plab, ular orqali ma’lum bir echimga kelinadigan metoddir. “Aqliy hujum” metodining yozma va og‘zaki shakllari mavjud. Og‘zaki shaklida ta’lim beruvchi tomonidan berilgan savolga ta’lim oluvchilarning har biri o‘z fikrini og‘zaki bildiradi. Ta’lim oluvchilar o‘z javoblarini aniq va qisqa tarzda bayon etadilar. YOzma shaklida esa berilgan savolga ta’lim oluvchilar o‘z javoblarini qog‘oz kartochkalarga qisqa va barchaga ko‘rinarli tarzda yozadilar. Javoblar doskaga (magnitlar yordamida) yoki «pinbord» doskasiga (ignalar yordamida) mahkamlanadi. “Aqliy hujum” metodining yozma shaklida javoblarni ma’lum belgilar bo‘yicha guruhlab chiqish imkoniyati mavjuddir. Ushbu metod to‘g‘ri va ijobiy qo‘llanilganda shaxsni erkin, ijodiy va nostandart fikrlashga o‘rgatadi.

“Aqliy hujum” metodidan foydalanilganda ta’lim oluvchilarning barchasini jalb etish imkoniyati bo‘ladi, shu jumladan ta’lim oluvchilarda muloqot qilish va munozara olib borish madaniyati shakllanadi. Ta’lim oluvchilar o‘z fikrini faqat og‘zaki emas, balki yozma ravishda bayon etish mahorati, mantiqiy va tizimli fikr yuritish ko‘nikmasi rivojlanadi. Bildirilgan fikrlar baholanmasligi ta’lim oluvchilarda turli g‘oyalar shakllanishiga olib keladi. Bu metod ta’lim oluvchilarda ijodiy tafakkurni rivojlantirish uchun xizmat qiladi.

“Aqliy hujum” metodi ta’lim beruvchi tomonidan qo’yilgan maqsadga qarab amalga oshiriladi:

1. Ta’lim oluvchilarning boshlang‘ich bilimlarini aniqlash maqsad qilib qo’yilganda, bumetod darsning mavzuga kirish qismida amalga oshiriladi.
2. Mavzuni takrorlash yoki bir mavzuni keyingi mavzu bilan bog‘lash maqsad qilib qo’yilganda –yangi mavzuga o‘tish qismida amalga oshiriladi.
3. O‘tilgan mavzuni mustahkamlash maqsad qilib qo’yilganda-mavzudan so‘ng, darsning mustahkamlash qismida amalga oshiriladi.

“Aqliy hujum” metodini qo‘llashdagi asosiy qoidalar:

1. Bildirilgan fikr-g‘oyalar muhokama qilinmaydi va baholanmaydi.
2. Bildirilgan har qanday fikr-g‘oyalar, ular hatto to‘g‘ri bo‘lmasa ham inobatga olinadi.
3. Har bir ta’lim oluvchi qatnashishi shart.

“Aqliy hujum” metodining tuzilmasi: metodning bosqichlari quyidagilardan iborat:

1. Ta’lim oluvchilarga savol tashlanadi va ularga shu savol bo‘yicha o‘z javoblarini (fikr,g‘oya va mulohaza) bildirishlarini so‘raladi;
2. Ta’lim oluvchilar savol bo‘yicha o‘z fikr-mulohazalarini bildirishadi;
3. Ta’lim oluvchilarning fikr-g‘oyalari (magnitafonga, videotasmaga, rangli qog‘ozlargayoki doskaga) to‘planadi;
4. Fikr-g‘oyalar ma’lum belgilar bo‘yicha guruhlanadi;
5. Yuqorida qo‘yilgan savolga aniq va to‘g‘ri javob tanlab olinadi.

“Aqliy hujum” metodining

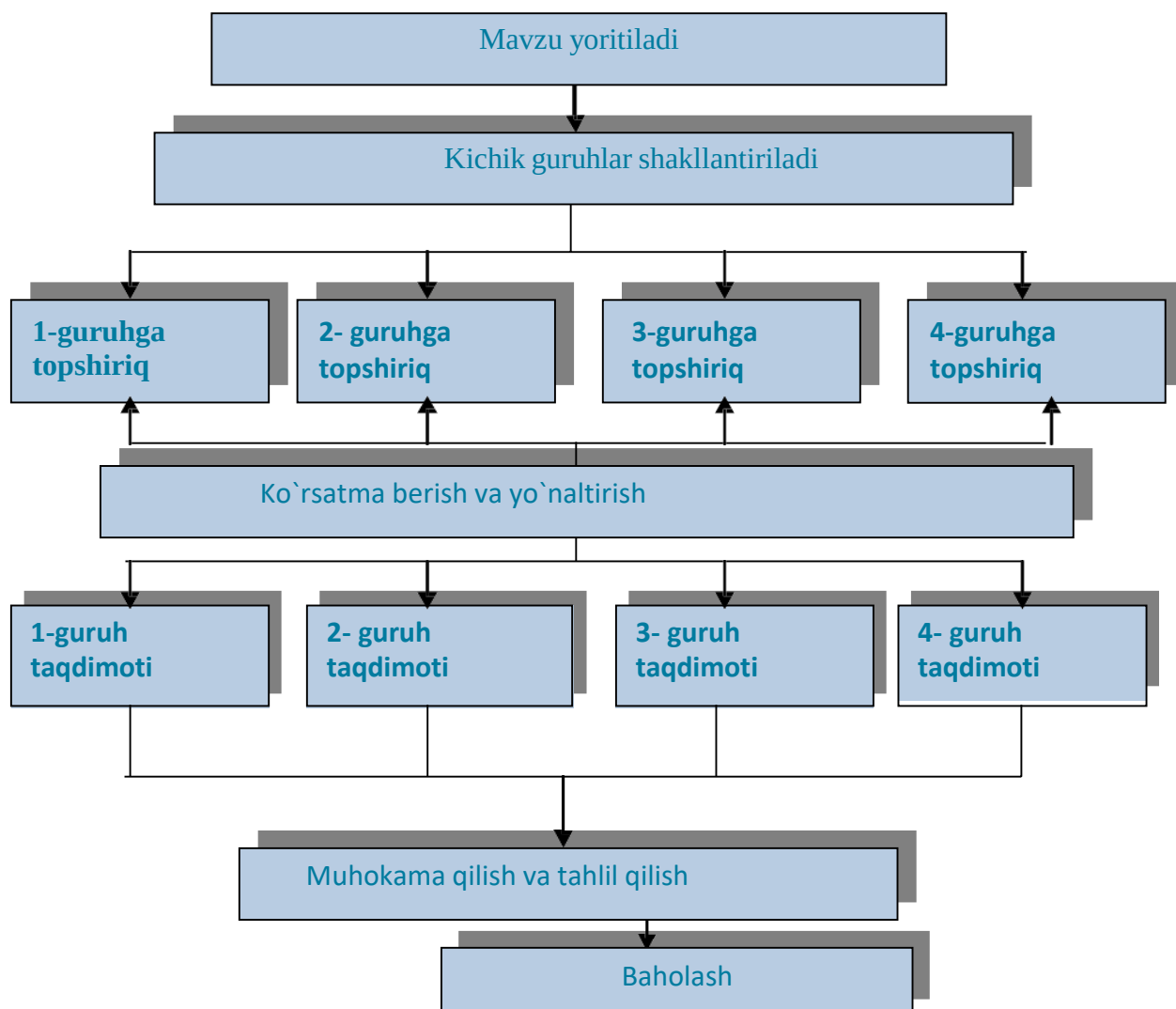
Afzalliklari:	Kamchiliklari:
natijalar baholanmasligi ta’lim oluvchilarda turli fikr-g‘oyalarning shakllanishiga olib keladi;	ta’lim beruvchi tomonidan savolnito‘g‘ri qo‘ya olmaslik;
ta’lim oluvchilarning barchasi ishtirok etadi;	ta’lim beruvchidan yuqori darajada eshitish qobiliyatining talab etilishi.
fikr-g‘oyalar vizuallashtirilib boriladi;	

3. “Kichik guruhlarda ishlash” metodi

Ta’lim oluvchilarni faollashtirish maqsadida ularni kichik guruhlariga ajratgan holda o‘quv materialini o‘rganish yoki berilgan topshiriqni bajarishga qaratilgan darsdagi ijodiy ish. Ushbu metod qo‘llanilganda ta’lim oluvchi kichik guruhlarda ishlab, darsda faol ishtirok etish huquqiga, boshlovchi rolida bo‘lishga, bir-biridan o‘rganishgava turli nuqtai- nazarlarni qadrlash imkoniga ega bo‘ladi.

“Kichik guruhlarda ishlash” metodi qo‘llanilganda ta’lim beruvchi boshqa

interfaol metodlarga qaraganda vaqtni tejash imkoniyatiga ega bo‘ladi. Chunki ta’lim beruvchi bir vaqtning o‘zida barcha ta’lim oluvchilarni mavzuga jalb eta oladi va baholay oladi. Quyida “Kichik guruhlarda ishlash” metodining tuzilmasi keltirilgan.

“Kichik guruhlarda ishlash” metodining tuzilmasi:

“Kichik guruhlarda ishlash” metodining bosqichlari quyidagilardan iborat:

1. Faoliyat yo‘nalishi aniqlanadi. Mavzu bo‘yicha bir-biriga bog‘liq bo‘lgan masalalar belgilanadi.
2. Kichik guruhlar belgilanadi. Ta’lim oluvchilar guruhlariga 3-6 kishidan bo‘linishlari mumkin.

«Kichik guruhlarda ishlash» metodining

Afzalliklari:	Kamchiliklari:
o‘qitish mazmunini yaxshi o‘zlashtirishga olib keladi;	ba’zi kichik guruhlarda kuchsiz ta’lim oluvchilar bo‘lganligi sababli kuchli ta’lim oluvchilarning ham past baho olish ehtimoli bor;

muloqotga kirishish ko'nikmasi-ning takomillashishiga olib keladi;	barcha ta'lim oluvchilarni nazorat qilish imkoniyati past bo'ladi;
vaqtni tejash imkoniyati mavjud;	guruhlararo o'zaro salbiy raqobatlar paydo bo'lib qolishi mumkin;
barcha ta'lim oluvchilar jalb etiladi;	guruh ichida o'zaro nizo paydo bo'lishi mumkin.
o'z-o'zini va guruhlararo baholash imkoniyati mavjud bo'ladi.	

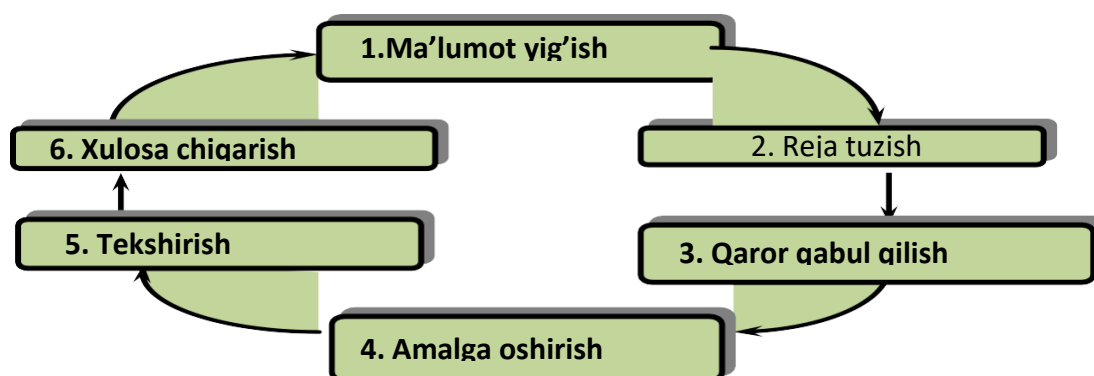
4. “Loyiha” metodi

Ta'lim oluvchilarning individual yoki guruhlarda belgilangan vaqt davomida, belgilangan mavzu bo'yicha axborot yig'ish, tadqiqot o'tkazish va amalga oshirish ishlarini olib borishidir. Bu metodda ta'lim oluvchilar rejalashtirish, qaror qabul qilish, amalga oshirish, tekshirish va xulosa chiqarish va natijalarni baholash jarayonlarida ishtirok etadilar. Loyiha ishlab chiqish yakka tartibda yoki guruh bo'lishi mumkin, lekin har bir loyiha o'quv guruhining birgalikdagi faoliyatining muvofiqlashtirilgan natijasidir.

Loyiha o'rganishga xizmat qilishi, nazariy bilimlarni amaliyotga tadbqiq etishi, ta'lim oluvchilar tomonidan mustaqil rejalashtirish, tashkillashtirish va amalga oshirish imkoniyatini yarata oladigan bo'lishi kerak. Quyidagi chizmada “Loyiha” metodining bosqichlari keltirilgan.

“Loyiha” metodining bosqichlari: metodning bosqichlari quyidagilardan iborat:

1. Muhandis-pedagog loyiha ishi bo'yicha topshiriqlarni ishlab chiqadi. Ta'lim oluvchilar mustaqil ravishda darslik, sxemalar, tarqatma materiallar asosida topshiriqqa oid ma'lumotlar yig'adilar.
2. Ta'lim oluvchilar mustaqil ravishda ish rejasini ishlab chiqadilar. Ish rejasida ta'lim oluvchilar ish bosqichlarini, ularga ajratilgan vaqt va texnologik ketma-ketligini, material, asbob-uskunalarini rejalashtirishlari lozim.
3. Kichik guruhlar ish rejalarini taqdimot qiladilar.

Ta'lim oluvchilar ish rejasiga asosan topshiriqni bajarish bo'yicha qaror qabul qiladilar. Ta'lim oluvchilar muhandis-pedagog bilan birgalikda qabul qilingan qarorlar bo'yicha erishiladigan natijalarni muhokama qilishadi. Bunda har xil qarorlar taqqoslanib, eng maqbul variant tanlab olinadi. Muhandispedagog ta'lim oluvchilar bilan birgalikda "Baholash varaqasi"ni ishlab chiqadi.

1. Ta'lim oluvchilar topshiriqni ish rejasi asosida mustaqil ravishda amalga oshiradilar. Ular individual yoki kichik guruhlarda ishlashlari mumkin.
2. Ta'lim oluvchilar ish natijalarini o'zlarini tekshiradilar. Bundan tashqari kichik guruhlar bir-birlarining ish natijalarini tekshirishga ham jalb etiladilar. Tekshiruv natijalarini "Baholash varaqasi" da qayd etiladi.

5. Evristik ta'lim metodi

Evristik degan so'zning ma'nosi savol javobga asosan "topaman" demakdir. Evristik

metod bilan o'qitish maktablarda asosan XIX asr boshlaridan boshlab qo'llanila boshladi.

Mashg'ulotlar qiziqarli bo'lishi uchun, bu mashg'ulotlardagi har bir masala yoki topshiriq so'zma so'z quruq yodlash uchun emas balki ularning oliy faoliyatlarini ishga soladigan xarakteri bo'lishi kerak. Amerikalik olim D. Poya evristik ta'lim metodi to'g'risida shunday degan edi. Evristikani maqsadi yangiliklarga olib boruvchi metod va qoidalarni izlash demakdir. U evristik metod mohiyatini quyidagidek izchillikda to'zilgan reja orqali amalga oshirishni tavsiya qiladi:

- Masalaning qo'yilishini tushunish;
- Masalaning yechish rejasini tuzish;
- Tuzilgan rejani amalga oshirish;
- Orqaga nazar tashlash (hosil qilingan yechimni tekshirish).

Bu rejani amalga oshirish jarayonida o'qituvchilar quyidagi savollarga javob topadilar:

- Masalada nima noma'lum?
- Masalada nimalar ma'lum?
- Masalaning sharti nimalardan iborat?
- Ilgari shunga o'xshagan masalalar yechilganmi?
- Agar shunga o'xshagan masalalar yechilgan bo'lsa, undan foydalanib qo'yilayotgan masalani yecha oladimi?

6. "Xulosalash" (Rezyume, Veyer) metodi

Metodning maqsadi: Bu metod murakkab, ko'ptarmoqli, mumkin qadar, muammoli xarakteridagi mavzularni o'rganishga qaratilgan. Metodning mohiyati shundan iboratki, bunda mavzuning turli tarmoqlari bo'yicha bir xil axborot beriladi

va ayni paytda, ularning har biri alohida aspektlarda muhokama etiladi. Masalan, muammo ijobiy va salbiy tomonlari, afzallik, fazilat va kamchiliklari, foyda va zararlari bo'yicha o'rganiladi. Bu interfaol metod tanqidiy, tahliliy, aniq mantiqiy fikrlashni muvaffaqiyatli rivojlantirishga hamda o'quvchilarning mustaqil g'oyalari, fikrlarini yozma va og'zaki shaklda tizimli bayon etish, himoya qilishga imkoniyat yaratadi. "Xulosalash" metodidan ma'ruza mashg'ulotlarida individual va juftliklardagi ish shaklida, amaliy va seminar mashg'ulotlarida kichik guruhlardagi ish shaklida mavzu yuzasidan bilimlarni mustahkamlash, tahlil qilish va taqqoslash maqsadida foydalanish mumkin.

7. "Keys-stadi" metodi

"Keys-stadi" - inglizcha so'z bo'lib, ("case" – aniq vaziyat, hodisa, "stadi" – o'rganmoq, tahlil qilmoq) aniq vaziyatlarni o'rganish, tahlil qilish asosida o'qitishni amalga oshirishga qaratilgan metod hisoblanadi. Mazkur metod dastlab 1921 yil Garvard universitetida amaliy vaziyatlardan iqtisodiy boshqaruv fanlarini o'rganishda foydalanish tartibida qo'llanilgan. Keysda ochiq axborotlardan yoki aniq voqea-hodisadan vaziyat sifatida tahlil uchun foydalanish mumkin. Keys harakatlari o'z ichiga quyidagilarni qamrab oladi: Kim (Who), Qachon (When), Qayerda (Where), Nima uchun (Why), Qanday/ Qanaqa (How), Nima-natija (What).

"Keys metodi" ni amalga oshirish bosqichlari

Ish bosqichlari	Faoliyat shakli va mazmuni
1-bosqich: Keys va uning axborot ta'minoti bilan tanishtirish	- yakka tartibdagi audio-vizual ish; - keys bilan tanishish (matnli, audio yoki media shaklda); - axborotni umumlashtirish; - axborot tahlili;
2-bosqich: Keysni Aniqlashtirish va o'quv topshirig'ni belgilash	- individual va guruhda ishlash; - muammolarni dolzarblik iyerarxiyasini aniqlash; - asosiy muammoli vaziyatni belgilash
3-bosqich: Keysdagi asosiy muammoni tahlil etish orqali o'quv topshirig'ining yechimini izlash, hal etish yo'llarini ishlab chiqish	- individual va guruhda ishlash; - muqobil y e chim yo'llarini ishlab chiqish; - har bir y e chimning imkoniyatlari va to'siqlarni tahlil qilish; - muqobil yechimlarni tanlash

4-bosqich: Keys yechimini yechimini shakllantirish va asoslash, taqdimot.	- yakka va guruhda ishlash; - muqobil variantlarni amalda qo'llash imkoniyatlarini asoslash; - ijodiy-loyiha taqdimotini tayyorlash; - yakuniy xulosa va vaziyat y e chimining amaliy aspektlarini yoritish

Кейсни бажариш босқчилари ва топшириқлар:

- Кейсдаги муаммони келтириб чиқарган асосий сабабларни белгиланг (индивидуал ва кичик гуруҳда).
- Мобил иловани ишга тушириш учун бажарилаётгани ишлар кетма-кетлигини белгиланг (жуфтликлардаги иш).

8. “FSMU” metodi

Metodning maqsadi: Mazkur metod ishtirokchilardagi umumiy fikrlardan xususiy xulosalar chiqarish, taqqoslash, qiyoslash orqali axborotni o'zlashtirish, xulosalash, shuningdek, mustaqil ijodiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Mazkur metoddan ma'ruza mashg'ulotlarida, mustahkamlashda, o'tilgan mavzuni so'rashda, uyga vazifa berishda hamda amaliy mashg'ulot natijalarini tahlil etishda foydalanish tavsiya etiladi.

Metodni amalga oshirish tartibi:

- qatnashchilarga mavzuga oid bo'lgan yakuniy xulosa yoki g'oya taklif etiladi;
- har bir ishtirokchiga FSMU metodining bosqichlari yozilgan qog'ozlarni tarqatiladi:

-ishtirokchilarning munosabatlari individual yoki guruhij tartibda taqdimot qilinadi. FSMU tahlili qatnashchilarda kasbiy-nazariy bilimlarni amaliy mashqlar va mavjud tajribalar asosida tezroq va muvaffaqiyatli o'zlashtirilishiga asos bo'ladi.

1-mavzu. Tarbiya tushunchasining jamiyat taraqqiyotidagi o‘rni, milliy tarbiya va milliy g‘oya mazmuni

Reja

- 1. Tarbiya jarayonining mohiyati va vazifalari**
- 2. Tarbiya tushunchasi va uning jamiyatdagi ahamiyati**
- 3. Milliy tarbiya va milliy g‘oya tushunchalari**
- 4. Milliy tarbiya va milliy g‘oya o‘rtasidagi bog‘liqlik**

Tarbiya jarayonining mohiyati va vazifalari

Tarbiya – shaxsni maqsadga muvofiq takomillashtirish uchun uyushtirilgan pedagogik jarayon bo‘lib, tarbiyalanuvchining shaxsiga muntazam va tizimli ta’sir etish imkonini beradi.

Tarbiya - shaxsda muayyan jismoniy, ruhiy, axloqiy, ma’naviy sifatlarni shakllantirishga qaratilgan amaliy pedagogik jarayon; insonning jamiyatda yashashi uchun zarur bo‘lgan hissiyotlarga ega bo‘lishini ta’minlash yo‘lida ko‘riladigan chora-tadbirlar yig‘indisi [6].

Demak, **tarbiya** ijtimoiy hodisa bo‘lib, insoning shaxs bo‘lib shakllanishini ta’minlaydigan eng qadimiy va abadiy ma’naviy qadriyatdir. **Tarbiya** insoniyat paydo bo‘lishi bilan birga paydo bo‘lgan bo‘lib, usiz alohida shaxs ham, kishilik jamiyati ham faoliyat ko‘rsata olmaydi. Chunki, **tarbiya** inson va jamiyatning mavjudligini ta’minlaydigan qadriyat bo‘lib, u avloddan, avlodga o‘tib boraveradi.

Tarbiya yordamida inson shaxsining ma’naviy jihatlarini qaror toptirish ko‘zda tutiladi. Dunyoqarash, e’tiqod ezgulik, go‘zallik, yaxshilik, odatlilik va ko‘nikmalarning shaxs sifatiga aylantirilishi tarbiya yordamida amalga oshiriladi.

Tarbiya jarayoni o‘zaro bog‘liq bo‘lgan ikki faoliyatni – o‘qituvchi va o‘quvchi faoliyatini o‘z ichiga oladi. Tarbiya jarayonida tarbiyalanuvchining ongi shakllanib boradi. His-tuyg‘ulari rivojlanadi, ijtimoiy hayot uchun zarur bo‘lgan va ijtimoiy aloqalarni tashkil etishga xizmat qiladigan xulqiy odatlar hosil bo‘ladi. Tarbiya jarayonida bolalarning hayoti va faoliyatini pedagogik jihatdan to‘g‘ri uyushtirish g‘oyat muhimdir. Faoliyat jarayonida bola tashqaridan kelayotgan tarbiyaviy ta’sirlarga nisbatan ma’lum munosabatda bo‘ladi. Bu munosabat shaxsning ichki ehtiyoj va xohishlarini ifodalaydi. Psixolog va pedagoglarning tadqiqotlari shaxsga tashqi omillarning (xoh salbiy, xoh ijobiy) ta’siri bolaning ularga munosabati, bog‘liqligini ko‘rsatadi. Bola faoliyatini uyushtirish emas, balki tarbiyalanuvchining bu faoliyatga nisbatan qanday anglashni baholashi, his qilishni anglashi e’tiborga molikdir. Ulardan o‘zi uchun nimalarni maqsad qilib olayotganligini bilishi zarur. Bularning barchasi turli kishilar bilan aloqa qilish, jamoadagi munosabatlar jarayonida murakkablashib boradi. Tarbiya jarayoni o‘quvchining ongini emas, balki his-tuyg‘ularini ham o‘stirib borishi, unda jamiyatning shaxsga qo‘yadigan axloqiy talablariga muvofiq keladigan huquqiy malaka va odatlarni hosil qilishi

lozim. Bunga erishish uchun o'quvchining ongiga, hissiyotiga va irodasiga ta'sir etib boriladi. Agar bularning birortasi e'tibordan chetda qolsa, maqsadga erishish qiyinlashadi. Tarbiya jarayoniga o'qituvchi rahbarlik qiladi. Tarbiyalanuvchilar faoliyatini belgilaydi, ularni ijtimoiy jarayonda ishtirok etishlari uchun shart-sharoit yaratadi.

Tarbiyani samarali yo'lga qo'yish uchun uning harakatlantiruvchi kuchini – tarbiya jarayonining manbasini yaxshi bilish va hisobga olish muhimdir. Bir so'z bilan aytganda tarbiya jarayoni – har bir insonning hayotda yashashi (umumiy faoliyat, ta'lim, tarbiya) jarayonida orttirgan saboqlari va intellektual salohiyatlarining ijobiy ko'nikmasini o'zida shakllantirish va o'zgalarga berish jarayonidir

Tarbiya — inson shaxsini ma'naviy, axloqiy, intellektual va jismoniy jihatdan rivojlantirish jarayoni bo'lib, u jamiyatning asosi va kelajagi sifatida katta ahamiyatga ega. Har bir jamiyat o'zining madaniyati, qadriyatlari va tarixiy an'analariga mos ravishda tarbiya tizimini shakllantiradi. Shu bois, tarbiya faqat shaxsiy rivojlanish vositasi emas, balki ijtimoiy barqarorlik, milliy birdamlik va iqtisodiy rivojlanishning ham muhim omili hisoblanadi.

Tarbiya tushunchasi odatda quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi:

Axloqiy va ma'naviy rivojlanish — insonni yaxshi xulq-atvor va odob-axloq me'yorlariga mos ravishda tarbiyalash.

Intellektual rivojlanish — bilim, tafakkur, tanqidiy fikrlash va ijodiy qobiliyatlarni shakllantirish.

Jismoniy rivojlanish — sog'lom turmush tarzini o'rgatish, jismoniy qobiliyat va chidamlilikni oshirish.

Ijtimoiy moslashuv — jamiyatdagi o'zaro munosabatlarni, mehnatsevarlik, hamkorlik va ijtimoiy mas'uliyatni rivojlantirish.

Tarbiya tushunchasi shaxsni jamiyatga moslashtirish, uning axloqiy va ijtimoiy qobiliyatlarini shakllantirish orqali barqaror va rivojlangan jamiyat barpo etishga xizmat qiladi.

Jamiyat taraqqiyoti ko'plab omillarga bog'liq bo'lsa-da, tarbiya buning eng muhim asosiy omillaridan biridir. Tarbiya orqali jamiyat quyidagi jihatlarda rivojlanadi:

Tarbiya insonlarda halollik, odob, hurmat, vatanparvarlik kabi fazilatlarni shakllantiradi. Shu orqali jamiyatda jinoyatchilik va ijtimoiy mojarolar kamayadi.

Tarbiya jamiyatning ilmiy, texnologik va ijtimoiy salohiyatini oshiradi.

Intellektual va ijodiy shaxslar jamiyat taraqqiyotining muhim drayveri hisoblanadi.

Tarbiya orqali yosh avlod madaniyat, urf-odat, an'ana va milliy qadriyatlarni o'zlashtiradi. Bu esa milliy birdamlik va identitetni mustahkamlaydi.

Tarbiya jarayoni bolalarni jamoaviy ishlashga, mas'uliyatni his qilishga va mehnatsevar bo'lishga o'rgatadi.

Shu orqali jamiyatda ijtimoiy tartib va samaradorlik oshadi.

Tarbiya shakllanishi quyidagi darajalarda amalga oshadi:

Oilaviy tarbiya

Insonning dastlabki axloqiy va ma'naviy tajribasi oilada boshlanadi.

Oilada shakllangan odob, hurmat va mehr-oqibat hissi jamiyatga mustahkam asos bo'ladi.

Maktab va maktabgacha ta'lim

Ta'lim-tarbiyaviy jarayon orqali bilim, tafakkur va axloqiy qobiliyatlar mustahkamlanadi.

Yosh avlodni jamiyatga moslashtirishda muhim rol o'ynaydi. Jamiyat va madaniyat muhitidagi tarbiya

Madaniyat, ommaviy axborot vositalari, sport va badiiy faoliyat orqali tarbiya davom etadi. Bu orqali shaxs ijtimoiy me'yorlar va qadriyatlarni o'zlashtiradi.

Tarbiya jamiyat taraqqiyotida asosiy omil hisoblanadi. U shaxsni nafaqat ma'naviy va axloqiy jihatdan rivojlantiradi, balki ijtimoiy barqarorlik, milliy qadriyatlarni saqlash, intellektual salohiyatni oshirish va jamiyatning madaniy rivojlanishiga xizmat qiladi.

Shuning uchun har bir davlat va jamiyat tarbiyani rivojlantirishga, yosh avlodni ilm, ma'naviyat va axloqiy qadriyatlar asosida shakllantirishga katta e'tibor qaratadi.

Tarbiyaning birinchi xususiyati uning ko'p qirrali jarayon ekanligi bo'lib unda maktab, oila, bolalar va o'smirlar tashkilotlari, mahalla, keng jamoatchilik, kino-teatr, televideniye, adabiyot va san'at ishtirok etadi.

Tarbiyaning yana bir xususiyati uning uzoq muddat davom etishidir. Ta'limdan farqli ravishda u bola tug'ilganidan boshlanadi, maktab yillarida, undan keyin va butun umr bo'yi davom etadi. Tarbiyaning ta'limdan farqlantiruvchi yana bir xususiyati shundaki, u yaxlit holda va konsentrik asosda amalga oshiriladi. Tarbiyaning turli tomonlari bir-biri bilan uzviy bog'langan. Boshlang'ich sinfda ham, o'rta va yuqori sinfda ham ayni bir narsa, masalan, do'stlik, ahillik, vatanparvarlik va boshqalarni tarbiyalash ko'zda tutiladi. Tarbiyaning yana bir xususiyati shundaki, bu jarayon ikki tomonlama xususiyatga ega bo'lib, unda bolaning o'zi ham faol ishtirok etadi. Tarbiyada qarama-qarshiliklarning ko'pligi yana bir xususiyatdir. Bu qarama-qarshiliklar bolalarda o'z tushunchalariga muvofiq dastlabki paydo bo'lgan sifatlar bilan tarbiyachi tomonidan tarkib toptirilayotgan sifatlar o'rtasida o'quvchilarga qo'yilgan talablar bilan uni bajarish imkoniyatlari o'rtasidagi kurashlarda namoyon bo'ladi.

Tarbiya jarayonining jamiyat taraqqiyotidagi roli nihoyatda beqiyosdir. Mutafakkir olim Abu Nosir Forobiy ta'lim - tarbiyaning asosiy vazifasi jamiyat talablariga javob bera oladigan va shu jamiyat uchun xizmat qiladigan yetuk insonni tarbiyalashdan iborat deb biladi. Jamiyat taraqqiyotida muhim o'rin egallagan insonni tarbiyalash, uni bilim olishga, mehnat qilishga undash va bu hatti harakatini sekin -

asta ko'nikmaga aylantirib borish lozim. Insonning mushohada qilishi qobiliyatni tarbiyalaydi va aqlni peshlaydi. Aql ongni saqlaydi. Ong esa moddiy va ma'naviy manbaga aylanadi. Shu tarzda inson asta - sekin takomillashib, komillikka erishib boradi. ammo buning uchun tarbiyachi va tarbiyalanuvchilardan uzoq davom etadigan mas'uliyat, sharaflı mehnat va qunt, irodani talab etadi. Bunda tarbiyachi bolalarning yosh xususiyatini e'tiborga olishi zarur.

Tarbiya deganda shakllanayotgan shaxsda shaxsiy, axloqiy sifatlarni shakllantirishni tushunamiz. Tarbiya, ta'lim berish bilan mustahkam aloqada bo'lgani holda o'ziga xos qonuniyatlarga ham egadir. Ta'lim – tarbiya yagona jarayondır. Lekin ular bir-biriga aynan o'xshash emas. Ta'lim va tarbiyaning birligi avvalo, ularning maqsadining umumiyliğıdadır. Bir butun pedagogik jarayonda ta'lim doimo tarbiyaviy vazifalarni, tarbiya esa hayotni bilish, unga tayyorlanishda mas'uliyatli vazifani bajaradi. Tarbiyaning vazifalari ko'p qirralıdır.

Abdulla Avloniyning **«Dars ila tarbiya orasida bir oz farq bo'lsa ham bir biridan ayrılmaydigan, birining biriga bog'langan kabitur»** deb ta'kidlashi bejiz emas. Ma'lum bo'ladiki, ta'lim va tarbiyani bir-biridan ajratish mumkin emas. Shu bois, hozirgi kun pedagogikasining asosiy vazifasi bilim berib, tarbiyalash tamoyiliga ko'ra tarbiyalab, bilim berish bo'lmog'i lozim. Bu modulning maqsadi, ta'lim muassasalari o'quvchilariga tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish mahoratiga ega bo'lgan, bunda boy qadriyatlarimizdan keng va oladigan zarur metodlarini tanlab bilishga qodir bo'lgan pedagoglarni tayyorlashdan iboratdır. Tarbiya maxsus faoliyat sifatida anglab olingan maqsadning mavjudlığı bilan ta'sir ko'rsatishning maxsus ishlab chiqilgan va asosiy berilgan vositalari shakllari metodlarini qo'llanishi bilan ajralib turgan. Umumta'lim maktablari shaxsini davr talabiga javob bera oladigan darajada tarkib toptirishga erishish imkonini beradigan, biror bir salbiy jihatning oldini oladigan tarbiyaviy jarayonni ilmiy asosda tashkil etish asoslarini ishlab chiqish kabilar tarbiyaviy ishlar metodikasi modulining muhim maqsadi va vazifalari sanaladi. Hozirgi kunda yoshlarni barkamol inson, o'z vatanining ilg'or kishisi sifatida tarbiyalash eng asosiy masalalardan biri hisoblanadi. Chunki aynan yoshlar davlatimizning kelajagıdır. Bunda uslubiyot tarbiya nazariyasining umumiy qoidalariga asoslanishi, lekin ularni takrorlamaslığı, bu qoidalarni ro'yobga chiqarish usullarining vositalari, yo'llari va shakllaridan iborat bo'lishi lozim.

Tarbiyaviy ish metodikasini o'rganish o'quvchilarni tarbiyalashning umumiy masalalarini mustaqil, ijodiy va dadil hal qilishga tayyorlashi lozim. "Tarbiyaviy ishlar metodikasi" modulining bosh maqsadi yosh avlodni ma'naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalashda xalqimizning boy milliy, ma'naviy-tarixiy an'analari, urf-odatları hamda umumbashariy qadriyatlarga asoslangan samarali, tashkiliy, pedagogik shakl va vositalarni ishlab chiqib, amalda joriy etishdir. Mazkur "Tarbiyaviy ishlar metodikasi" ham aynan ushbu qarorga asosan pedagogikaga ixtisoslashgan mutaxassislar uchun ishlab chiqilgan Tarbiyaviy ishlarni davr talabiga javob

beradigan holatga keltirish uchun tarbiyaning asosi bo'lgan barcha g'oyalar qaytadan ko'rib chiqilishi, asosiy e'tibor shaxsga qaratilishi, yillar davomida to'plangan ijobiy tajribadan unumli foydalanish zarurligini taqozo etadi. Tarbiyaviy ishlar metodikasi pedagogika fanining bir qismi bo'lib, fan sifatida ajralib chiqdi va o'zining nazariy, uslubiy, amaliy asoslarini yaratdi. Natijada tarbiyaviy ishlarning tarmoqlari vujudga keldi. Tarbiyaviy ishlar metodikasi fani bir necha qismga bo'lib o'rganiladi.

Bular quyidagilardir:

- Tarbiya metodikasi,
- Jamoani tashkil qilish metodikasi,
- Guruh rahbarining tarbiyaviy ishlarini tashkil etish metodikasi hamda
- Yoshlarni tarbiyalashda oila, mahalla hamkorligini amalga oshirish metodikasi va hakoazol.

“Tarbiyaviy ishlar metodikasi” modulining asosiy vazifasi esa shaxsning aqliy erkin fikrlovchi va jismoniy rivojlanishi, uning qobiliyatlarini har tomonlama ochish uchun imkoniyat yaratishdir. Buning uchun: yoshlarni erkin fikrlashga tayyorlash, hayot mazmunini tushunib olishga ko'maklashish, o'z – o'zini idora va nazorat qila bilishni shakllantirish, o'z shaxsiy turmushiga maqsadli yondashuv, ularda reja va amal birligi hissini uyg'otish; talabalarda madaniy hamda dunyoviy bilimlarni egallashga bo'lgan talablarni shakllantirish, malaka hosil qildirish, ularni tobora o'stirib, boyitib borish va estetik tushunchalarni shakllantirish; har bir o'smiring bilim olish qobiliyati va ijodiy imkoniyatlarini aniqlab, ularni rivojlantirish, inson faoliyatini turli sohalarda joriy qilib ko'rish; insonparvarlik odobi me'yorlarini shakllantirish (bir–birini tushinadigan, mehribon, shafqatli, irqiy kamsitishlarga yo'l qo'ymaslik), muomala odobi kabi tarbiya vositalaridan kengroq foydalanish: tarbiyada tarbiyalanuvchi shaxsini oliy ijtimoiy qadriyat deb tan olinishi, har bir shaxs, o'smir va yosh yigit-qizning betakror va o'ziga xosligini e'tiborga olish; amalda tarbiyaviy jarayon yaxlit va uzluksizligiga hamda turli yoshdagi tarbiyalanuvchilarni qamrab olishiga alohida ahamiyat berish: o'smir yigit va qizlar nafaqat bo'lg'usi katta hayotga tayyorgarlik ko'radilar, balki ana shu haqiqiy hayot bilan yashaydilar, shu bois ularni aniq hayotga tayyorlash kabilar. Demak, bu fanni o'qitishdan maqsad, kelajakda talabalarga ta'lim muassasalarida ta'lim – tarbiyaga davr talablaridan kelib chiqqan holda yangicha yondashishni, ishni sifat, mazmun jihatdan to'g'ri tashkil etishni o'rgatishdan iboratdir. Abdulla Avloniy —Tarbiya biz uchun yo hayot, yo mamot, yo halokat, yo saodat masalasidir deya ta'kidlaganida qanchalik haqli ekanligini, hayotning o'zi isbotlab turibdi. Tarbiyaning eng muhim vazifasi yosh avlodda mustahkam e'tiqod hamda ularga asoslangan ma'naviy xulq-atvorni hosil qilishdir. Bu vazifani shaxsni faol va muayyan maqsadni ko'zlagan holda tarkib toptirishning psixologik qonuniyatlarini, axloqiy taraqqiyot qonuniyatlarini umumiy va o'ziga xos yakka psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda to'g'ri hal etish mumkin. O'quv jarayonini boshqarish nisbatan oson.

Uning natijalari darhol namoyon bo'ladi va ularni tekshirish mumkin. Tarbiya haqida esa bu fikrni aytish mumkin emas. Tarbiyachining o'sishi va tarbiya olishi uning faoliyati jarayonida amalga oshiriladi, ijtimoiy foydali mehnat, ijtimoiy ishlar, o'yin va o'qish faoliyati, bo'sh vaqtdan oqilona foydalanish kabilar o'quvchilarning hayotida katta ahamiyatga ega bo'ladi. Bolalarning xilma-xil faoliyatlarini to'g'ri tashkil etish, uni shaxs sifatida alohida sifatlari, xarakter xislatlari, odatlarini tarkib toptirishga e'tibor yaratish tarbiyaning muhim vazifasi hisoblanadi.

Tarbiyaviy ishlarning maqsad va vazifalari haqida ma'lumot berish. Tarbiya jarayonida kishining turli qobiliyatlari rivojlanadi, g'oyaviy, axloqiy, irodaviy, estetik xislatlari shakllanadi, tabiatga, jamiyatga ilmiy qarashlar tizimi tarkib topadi. Jismoniy kuch-quvvatlari mustahkamlanadi. O'quvchi kattalarning tajribalarini sust holda emas, balki faol ravishda o'zlashtiradi, bu o'zlashtirishda uning ongli harakati, tirishqoqligi katta ahamiyatga ega bo'ladi. Abu Nasr Farobiyning ta'limotida komil inson muammosi u bilan bevosita bog'liq bo'lgan jamiyatni mukammallashtirish, fozil jamoa qurish, insonga baxt saodat eshiklarini ochish vositalarini yaratish masalalari markaziy o'rinni egallaydi. Tarbiyalanuvchilar muayyan darajada bilimni o'zlashtira olmaydilar. O'quvchining yoshi ulg'aygani sari bu faollik tobora ko'proq mustaqil xususiyatlarga ega bo'lib boradi. Tarbiyalanuvchilar o'zlarida dunyoqarashni tarkib toptirishga, o'z-o'zini takomillashtirish, tabiat, jamiyat va turmushda uchraydigan hodisalarni tushunishga ko'nika boradilar. Mufakkirlarning tarbiya haqidagi fikr va mulohazalari "Kitob al axl al madina al-Fozilo" ("Fozil shahar odamlarining qarashlari haqida risola") asarida ta'kidlashicha, insonning bu olamga kelishi va yashashidan maqsad baxt-saodatga erishishdan iboratdir. Baxt-saodat eshiklarining kaliti insonning o'z qo'lidadir: bu maqsadga odamlar fazilatli ishlari va yaxshi axloqiy sifatlari sohiblari bo'lish orqali erishadilar. Fozil jamoa (Farobiy fozil shahar ahli, deydi) odamlarning turmush tarzi va faoliyati boshqa nomukammal shahar odamlarining turmushidan farqi shundaki, bir guruh (fozil) odamlar birgalikda ana shu xislatlar (fazilatlar)ga ega bo'lishsa (ya'ni, birida bu, ikkinchisida u, uchinchisida yana boshqa (go'zal) xislatlar bo'lsa), ana shu fozillar guruhini yurt rahbarligiga qo'yish zarur. Shu guruhning a'zolari birlashib, o'zaro kelishib harakat qilsa, har biri fozil odam bo'lishi mumkin, Fozillar shahri, uning aholisi, ularning dillari erishadigan baxt-saodat nima ekanligini bilishlari zarur. Yana "Fozillar shahri" aholisi oxiratda nelarga erishuvini, nelardan (qanday ijtimoiy illatlardan) saqlanishini bilishlari zarur. Fozil shahar yoki ideal davlat oqil talablari, adolat va muhabbat asoslari ustiga quriladi. Jamoat hayotining osoyishtaligi, kishilar o'rtasidagi hamjihatlik, hamkorlik, jamiyatning yaxlitligi, adolatli siyosat va undan kelib chiqadigan namunali ishlari orqali ta'minlanadi hamda yuzaga chiqadi. Forobiy ruh tarbiyasi tan (vujud) tarbiyasidan ustun degan fikrni ilgari surmaydi, balki ular o'rtasidagi muvozanat, uyg'unlik ko'zda tutiladi. Chunki, sog'lom tanda ruh o'z xatti-harakatlarini to'laroq bajarish imkoniyatiga ega bo'la oladi, tan xastaligi ruh,

vujud va uning qismlari yordami bilan qilinadigan harakatlardan ham mahrum etilishi mumkin. Adolat tushunchasi, Forobiyning fikricha, kishilarning bir-biriga bo‘lgan muhabbatiga asoslanadi. Muhabbat esa fozil shahar odamlarining fazilatli ishlariga moyilligidan kelib chiqadi hamda ularning baxtga erishish uchun nimalarni bilish va qanday vositalardan foydalanish mumkinligi to‘g‘risida hamfikrligi va umumiy intilishlariga asos bo‘ladi. Komil inson faoliyatida bilim va yetuk axloq uzviy ravishda bir-biri bilan bog‘langandir: bilim narsalarning mohiyatini, ichki sababiyatlarini bilish imkonini beradi, axloq (ma‘naviyat) esa odamni yaxshi fazilatlarga da‘vat etadi. Chunki kamolotga erishish odamdan o‘zining so‘nggi maqsadi – baxtga yetish, baxtni qo‘lga kiritish uchun foydali narsalarni bilishni talab qiladi. Forobiy ta‘limotiga ko‘ra, nazariy jihatdan bilimga ega bo‘lish, amaliy jihatdan baxtga erishish vositalarini, yo‘llarini bilish kerak ekanligi, ya‘ni nazariya bilan amaliyotning birligi shart qilinadi. Ammo, davlat arbobining nafs xastaligini davolashdan maqsadi unda yaxshi fazilatlarni, yuksak axloqiy sifatlarni shakllantirishdan, ruhni sog‘lomlashtirish orqali insonni tarbiyalashdan iboratdir.

Hukmdor yuksak mahoratli shifokor sifatida jamiyatning va fuqarolarning ruhiy sog‘lomligini ta‘minlashi lozim, bu maqsadga hukmdor davlat boshqaruv san‘atini mukammal egallash yo‘li bilan erisha oladi, deyiladi. Jamiyatning ma‘naviy-axloqiy sog‘lomligi kishilarni o‘zaro hamjihatlikka va hamkorlikka undaydi, ularda bir-birlariga mehr-muhabbat va ishonch tuyg‘ularini shakllantiradi, odamlarni jipslashtirib, har qanday yovuzlik va adolatsizlikning yo‘qotilishi uchun zamin yaratadi. Mana shu ikki omilni bir-biriga qiyos qilar ekan, Abu Ali ibn Sino birinchi o‘ringa jamiyat hayotidagi axloqiy munosabatlarni qo‘yadi. Chunki axloqiy munosabatlar, uning fikri bo‘yicha, xalqning ma‘naviy sog‘lomligini belgilaydi, ilm fan va madaniyatning ravnaq topishiga yordam beradi, jamiyatning ma‘naviy-axloqiy sog‘lomligi va sobitligini ta‘minlaydi. Komil insonning ma‘naviy kamoloti uning go‘zallikka intilishida ifodalanadi. Go‘zallikka erishish vositasi muhabbatdir. Insonning ma‘naviy jihatdan kamol topishi uning nafsini tarbiyalash orqali amalga oshadi. Tashqi qiyofasi chiroyli odamning ichki olami mayib, tashqi qiyofasi xunuk odam go‘zal axloqiy sifatlar sohibi bo‘lishi mumkin. Shuning uchun insondagi jismoniy go‘zallik bevosita uning insoniy nafsini bilan bog‘liq ichki go‘zalligi bilan belgilanmaydi: ichki axloqiy go‘zallikning tashqi go‘zallikdan afzalligi shubhasizdir. Bu g‘oyalar Ibn Sinoning «Risola fil-ishq» asarida har tomonlama keng bayon qilingan. Alloma muhabbatga insonni ma‘naviy kamolot sari eltuvchi muhim vosita sifatida qaraydi. Insonning ichki go‘zalligi – go‘zal xulqlari, yuksak ma‘naviylikka moyilligi ko‘p jihatdan uning tashqi ko‘rinishidagi xusnidan afzalroqdir, deydi. Demak, Ibn Sinoning fikriga ko‘ra, xayolan fikrda go‘zal narsalarni mushohada qilish ayni vaqtda olam hodisalarini faol o‘rganish, kuzatish va bilish demakdir. Mana shunday mushohada orqali inson ma‘naviy kamolot sari yuksaladi. Bu jarayonda nafsning har uch qismi ishtirok etadi: nafsning quyi qismlari aqliy (insoniy) nafs

bilan hamkorlikda bo‘ladi. Aqliy faoliyatdan mamnuniyatli hisob qilish – inson uchun eng oliy darajali lazzatdir. Hissiy lazzatlar (maishat, shahvoniylik) tashqi kuchlarining ta’siri bilan paydo bo‘ladi. Ma’naviy lazzatlanish, mamnun bo‘lish nafsning aqliy (insoniy) kuch-quvvatidan paydo bo‘ladi va insonni ma’naviy yuksalish sari eltadi. Shayx Aziziddin Nasofiy komil (yetuk) inson haqida so‘z yuritarkan, bunday odam yuksak axloqli, o‘zini tanigan, dunyoviy va ilohiy bilimlarni egallagan bo‘lishi zarur, deb aytadi. Ular nafsning quyi qismlari aqliy faoliyat bilan uzviy ravishda bog‘langan holda kamolotga erishish qobiliyatiga egadir. Inson o‘zining aqliy faoliyati bilan yuksak g‘oyalarni mushohada qilish orqali lazzatlanishi mumkin. «Bilgilki, - deydi Nasofiy, - komil inson deb shariat, tariqat va haqiqatda yetuk bo‘lgan odamga aytiladilar va agar bu iborani tushunmasang, boshqa ibora bilan aytayin: bilgilki, komil shunday insondirkim, unda quyidagi to‘rt narsa kamolga etgan bo‘lsin: yaxshi so‘z, yaxshi fe‘l, yaxshi axloq va ma’orif».

Bugungi kunda yosh avlodning bilimli bo‘lishining o‘zi yetarli emas, shu bilan birga, ular zimmasida insoniylik, mehribonlik, samimiylik kabi fazilatlar bo‘lishi kerak. O‘tmishga nazar tashlar ekanmiz, ajdodlarimiz ilmiy salohiyatiga, ular qoldirgan boy tarixiy, ma’naviy-madaniy merosga havas bilan emas, balki hayrat bilan qaraymiz. Ajdodlarimiz bosib o‘tgan shonli yo‘l biz uchun ibrat va tarbiya manbayidir. Mustaqillik bizga ma’naviy mulkimizni, ulug‘ bobolarimiz ruhini shod etish imkonini qaytarib berdi. Istiqlof tufayli o‘tmish tariximizga munosabat ijobiy tomonga o‘zgardi. Bobolarimiz merosini o‘rganib idrok etmoqdamiz. Ulug‘ bobokalonlarimiz Imom Al-Buxoriy, Imom At-Termiziy, Xoja Ahmad Yassaviy, Xoja Bahovuddin Naqshband, Najmiddin Kubro kabi allomalarimizning insoniy ma’naviy yetuklikka chorlovchi diniy, axloqiy va huquqiy hikmatlari qaytadan jaranglay boshladi. Bugungi kunda avlod-ajdodlarimiz tarixi tiklanayotganligi mustaqilligimizning ajoyib samarasidir. O‘tmishni o‘rganish va undan foydalanish bilan insonlarning ongi shakllanadi. Xotirasiz barkamol kishi bo‘lmaganidek, o‘z tarixini bilmagan xalqning kelajagi ham bo‘lmaydi. Ajdodlar xotirasini pok tutish ularning tarixiy an‘analariga, vasiyat va o‘gitlariga, milliy qadriyatlariga, axloqiy-ma’rifiy qarashlariga, avlodlarga qoldirgan madaniy merosiga sodiqlik va shularga amal qilish demakdir. Mustaqillik — bu bizga ajdodlarimiz qoldirgan boy va muqaddas ma’naviyatdir. Ma’naviyat tushunchasi juda keng qamrovli. Ma’naviyat inson uchun moddiy ehtiyoj emas, siyosiy zaruriyat ham emas. Demak, ta’lim-tarbiya jarayonida umuminsoniy va milliy madaniy qadriyatlarning ustuvorligiga erishish umumiy ta’lim maktabi o‘quvchilarining ma’naviy madaniyatini shakllantirishning muhim omilidir. Biz yurtimizda yangi avlod, yangi tafakkur sohiblarini tarbiyalashdek mas’uliyatli vazifani ado etishda birinchi galda ana shu mashaqqatli kasb egalariga suyanamiz va tayanamiz, ertaga o‘rnimizga keladigan yoshlarning ma’naviy dunyosini shakllantirishda ularning xizmati naqadar beqiyos ekanini o‘zimizga yaxshi tasavvur qilamiz. Yuksak ma’naviy madaniyatli insonda vatanga

muhabbat, samimiy do'stlik, insonparvarlik, mehnatsevarlik, mustahkam e'tiqod, imon, nafosat, axloqiy madaniyat singari fazilatlar mujassamlashadi. Uning sifat darajasi kishilarning umuminsoniy va milliy qadriyatlarga, xalqning ma'naviy merosiga bo'lgan munosabatlarida namoyon bo'ladi. Bugungi kunda hur va ozod xalqimiz barcha xalqlar va davlatlar tomonidan yaratilgan ma'rifatda, fan va texnikada, madaniyat va san'atda nimaiki yangi va ilg'or jihatlar bo'lsa, shunga dadillik bilan intilmoqda. Ilg'or, iqtidorli va eng muhimi, insonlarga kerakli qadriyatlarimiz barpo etiladi. Ma'naviy madaniyatning negizi hisoblangan umum insoniy va milliy qadriyatlar shaxslar ijtimoiy tuzumiga munosabati, turli ma'rifiy ma'naviy g'oyalar, tushunchalar, qarashlar, tasavvurlar tizimining mahsulidir. Ma'naviy madaniyatning mohiyatini namoyon etuvchi obyekt shaxs hisoblanadi. Muxtasar aytganda, maktab degan ulug'dargohning inson va jamiyat taraqqiyotidagi hissasi va ta'sirini, nafaqat yoshlarimiz, balki butun xalqimiz kelajagini hal qiladigan o'qituvchi va murabbiylar mehnatini hech narsa bilan o'lchab, qiyoslab bo'lmaydi. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, ma'rifatparvar bobolarimizning fikrini davom ettirib, agarki dunyo imoratlari ichida eng ulug'i maktab bo'lsa, kasblarning ichida eng sharaflisi o'qituvchilik va murabbiylikdir, desak, o'ylaymanki, ayni haqiqatni aytgan bo'lamiz".

Umuminsoniy tarbiyaning mezonlari. Binobarin, biz davlatimiz kelajagini o'z qobig'imizga o'ralib qolgan holda emas, balki umumbashariy va demokratik qadriyatlarni chuqur o'zlashtirgan holda tasavvur etamiz. Biz istiqbolimizni taraqqiy topgan mamlakatlar tajribasidan foydalanib, davlat va jamiyat boshqaruvini erkinlashtirish, inson huquq va erkinliklarini, fikrlar rang-barangligini o'z hayotimizga yanada kengroq joriy qilishda ko'ramiz. Mana shu o'rinda, aytish joizki, yoshlarimizning ma'naviy olamida bo'shliq vujudga kelmasligi uchun ularning qalbi va ongida sog'lom hayot tarzi, milliy va umummilliy qadriyatlarga hurmat-ehtirom tuyg'usini bolalik paytidan boshlab shakllantirishimiz zarur. Ayniqsa, boshlang'ich sinflardan boshlab murg'ak qalblarda axloq-odobga oid sodda tushunchalardan boshlab, sekin-astalik bilan milliy qadriyatlarimiz elementlarini singdirib borish katta ahamiyatga ega. Ular ta'lim-tarbiya jarayonida o'zbekona ibratomuz urf-odatlarimizdan xabardor bo'lib boradilar. Insoniy fazilatlarni kichik hikoyalar, tanbehlar va rivoyatlar orqali anglab, axloqan tarbiyalanadilar. Salbiy xislatlardan o'zlarini saqlab, ota-bobolarimizdan meros qolgan udum va qadriyatlarni tiklashga, amal qilishga hissa qo'shishga intiladilar. Bu esa ularning milliy mafkuramizning asl mohiyatini tushunishga olib keladi. Eng asosiysi bizning davlat demokratik tamoyillarga asoslangan holda, barcha mafkuralarning yashash huquqini ta'minlovchi institut sifatida ish ko'rishini tushunib yetadilar. Shu sababli ma'naviy qadriyatlarni ta'lim-tarbiya jarayoniga kiritib, yoshlarni axloqan pok va ruhan tetik, sog'lom aqlli qilib tarbiyalash bugungi kunning dolzarb masalasidir. Bu masalalarni hal etishda ta'lim-tarbiya samaradorligini yangi sifat bosqichiga ko'tarish asosiy vazifamiz

hisoblanadi. Buning uchun tarbiyaviy ishlar tizimida sinfdan va maktabdan tashqari ta'limning shakllari va mazmunini tubdan yangilash, o'quvchilarning qiziqishlari va ota-onalarning xohish-istaklari asosida to'garaklar tashkil etish milliy hunarmandchilik, badiiy estetik yo'nalishlardagi to'garaklarni ko'paytirish, yoshlarda sog'lom turmush tarzi hamda faol hayotiy ko'nikmalarni shakllantirish, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, ta'lim mazmuni bevosita shaxsga yo'naltirish va ta'lim oluvchilarning shaxsiy ijodiy qobiliyatlarini boyitish, mavjud imkoniyatlarini rivojlantirishda ularning qiziqish va ishtiyoqlarini hisobga olgan holda ta'limni ijtimoiylashtirish, individuallashtirish, insoniylik va insonparvarlik, bolalar va o'smirlarning jismoniy, intellektual, ma'naviy-axloqiy, estetik, kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirish, ta'limni innovatsion texnologiyalar asosida tashkil etish va ta'lim jarayoniga zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etishni takomillashtirish zarur. Milliy tarbiyaning tarixiy ildizlari Mustaqil O'zbekistonning kelajagi har tomonlama barkamol intellektual salohiyatga ega bo'lgan yosh avlodni tarbiyalashga bog'liq. O'zbek xalqining ajdodlari bundan bir necha ming yillar oldin yashagan bo'lib, ular yuksak va o'ziga xos madaniyatni vujudga keltirishda juda katta va mashaqqatli yo'lni bosib o'tgan. Bugungi kunda ajdodlarimiz tomonidan ko'p asrlar mobaynida yaratib kelingan ulkan, bebaho ma'naviy va madaniy merosni tiklash davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan muhim vazifa bo'lib qoldi.

Tarbiya usullari va shakllari. Tarbiya usullari haqida tushuncha. Bizga yaxshi ma'lumki, tarbiya jarayoni uzoq muddatli, murakkab, uzluksiz bo'lib, u o'ziga xos xususiyatlarga ega. Garchi zamonaviy ta'lim texnologiyasi o'quvchining ta'lim jarayonidagi yetakchilik rolini yoqlayotgan bo'lsada, tarbiya jarayonida tarbiyalanuvchi asosiy mavqeini egallay olmaydi. Chunkiy unda xarakter, dunyoqarash yetarlicha shakllanmagan bo'lib, u bu borada tarbiyachining yordamiga extiyoj sezadi shu bois tarbiya texnologiyasi mantiqiy, ham tarkibiy jixatdan ta'lim texnologiyasidan farq qiladi. Tarbiya texnologiyasi asosida tarbiyaviy jarayon yotadi. O'quvchilar faoliyatini tashkil etuvchilar bo'lib, ular tomonidan erishiladigan natijalarni rejalashtirish va unga erishish usullari, bu usullarni modellashtirish ishlab chiqarilgan reja va modellarni ro'yobga chiqarish, bu rejalarni amalga oshiruvchi shaxsning faoliyati va axloqini boshqarish kabilar hisoblanadi. Tarbiya – tarbiyachi va tarbiyalanuvchi faoliyatlarini o'z ichiga olgan ikki yoqlama jarayon. Tarbiyachilar tarbiyaga ega bo'lgan kishilar tarbiyalanuvchilar esa bilim va tajriba o'rganuvchi yoshlardir. Ammo tarbiyalanuvchilar muayyon darajada aktiv faoliyat ko'rsatmasalar tajriba va bilim o'rgana olmaydilar.

Tarbiya jarayoni

- maqsadga yo'nalganlik;
- ko'p omillik;
- jo'shqinlik;
- davomiylik;

- uzluksizlik;
- komplekslik;
- varitlilik;
- ikki tomonli xarakter;
- natijalarning olisligi;

Tarbiya vazifalari

1. O‘z vatanini fuqarosini tarbiyalash. Tarbiyaning bu vazifalarni amalga oshirish quyidagilarni taqazo etadi; Milliy vatanparvarlik, o‘z vataniga, tarixiga, madaniyatiga iftixor tuyg‘usi; Millatlararo madaniy munosabatlar, siyosiy madaniyat.

2. Shaxsning ma’naviyatini shakllantirish. Ma’naviyat kishining ichki dunyosi bo‘lib, uning jamiyat va tabiatdagi “Men”i, obrazi, taqdiri va rolini ifoda etadi. Ma’naviyat darajasi bu, ma’lum ma’noda, insoniylik mezonidir. Ma’naviyatni shakllantirish bu uning shaxsiy harakatlari, intilishlari, refleksiyasi bilan kishining ichki dunyosini vujudga keltirishdir.

3. Mehnatkash inonni iqtisodiy tafakkurini tarbiyalash mehnatga, kasbga hurmat va ijtimoiy-psixologik jihatdan yoshlarda mustaqillik, ijod, ishchanlik, faollik, yuqori kasbiy tayyorgarlik sifatlarini kuchaytirish zarur.

4. Ruhiy - jismoniy sog‘lomlikni tarbiyalash. Bu axloqiy – hayotiy muvozanat va psixologik qulaylik holatini ushlab turish hamda jismoniy rivojlanish meyoridan uzoqlashib ketishga yo‘l qo‘ymaslik ko‘nikmalarini shakllantirishdir.

5. Kishining tabiat bilan munosabatini uyg‘unlashtirish. Ekologik fojia muammosi davrimizning eng dolzarb muammolaridan biridir. Kishining tabiat bilan munosabatini uyg‘unlashtirish konkret hududiy o‘ziga xoslikni hisobga olgan holda o‘lkashunoslik va tabiatshunoslik bo‘yicha amaliy faoliyatni kuchaytirish va kengaytirishni talab etadi. Bu esa, o‘z navbatida, tarbiyalanuvchilarga nafaqat ekologik xavfsizlik qoidalarini anglab yetish balki, tabiatni qo‘riqlash ishida shaxsan qatnashish zarurligiga ishonch hosil qilish imkonini ham beradi.

6. Shaxsda induviduallik va jamoaviylikni tarbiyalash. Aslida individual va jamoaviy tarbiya bir-biriga zid emas. Indivduallik tabiat tuhfasini bo‘lib, uni rivojlantirish zarur, Madomiki, inson jamiyatda yashar ekan, u jamiyatdagi axloq va huquq me‘zonlarini, ijtimoiy fikrlarni xurmat qilishi lozim. Mexnatning aksariyat ko‘rinishlari uchun jamoa harakati zarur bo‘ladi. Shu tufayli jamoaviylik ruhida tarbiyalash dolzarb masala bo‘lib hisoblanadi. Ayni chog‘da individual tarbiya nihoyatda muhimdir, chunki bunga dastlab yetarlicha e’tibor berilmagan edi, hozir esa buni zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy o‘zgarishlar talab etmoqda.

Tarbiyani tashkil etish shakllari. Tarbiya tizimining milliy xususiyatlari:

- milliy tarix va madaniyatning o‘ziga xos jihatlarni hisobga olish;
- tarbiyaviy ishlarda milliy udumlar, an’analar, urf-odatlar, diniy marosimlardan foydalanish;

-milliy madaniyat jahon madaniyatining bir bo‘lagi ekanligi tushunchasini shakllantirish.

Tarbiya prinsiplari Tarbiya prinsiplari – bu umumiy qoida bo‘lib unda tarbiyaviy jarayonini tashkil qilish mazmuni, metodlari shakllariga bo‘lgan asosiy talablar aks etgan. Ta’lim prinsiplaridan farqli ravishda ular o‘qituvchilar tomonidan tarbiyaviy vazifalarni hal etishda qo‘llaniladi. Bu prinsplarnig asosiy jihatlari: majburiylik, komplekslilik (uyg‘unlilik), teng ahamiyatlilik bo‘lib hisoblanadi. Tarbiya prinsiplari – bu tarbiyachilar uchun tayyor va har narsaga yaraydigan qoida emas, chunki uni qo‘llash bilan yuqori natijalarga erishib qolinmaydi. Bu tarbiyachining na tajribasini, na mahoratini almashtira oladi, ularning amalga oshirishi shaxs faoliyati bilan shakllangan.

Tarbiyaviy jarayon tayanuvchi prinsplar tizimida quyidagilarni ajratish mumkin:

- tarbiyaning ijtimoiy yo‘nalganligi;
- tarbiyaning hayot va mehnat bilan bog‘liqligi;
- tarbiyada ijobiy jihatlarga tayanish;
- tarbiyani insonparvarlashtirish;
- shaxsiy yondoshish;
- tarbiyaviy ta’sirning umumiyligi.

Tarbiyaning asosiy g‘oyalari:

1. Tarbiya maqsadlari aniqliligi.
2. Tarbiyachi va tarbiyalanuvchilarning birgalikdagi faoliyati.
3. O‘z yo‘lini belgilab olish.
4. Tarbiyachining shaxsiy yo‘nalganligi.
5. Ixtiyoriylik.
6. Jamoaviylikka yo‘nalganlik.

Uyushgan tarbiya insonni hayotdagi uchta asosiy rolga fuqarolikka, xodimlikka va oilaparvarlikka tayyorlash lozim. Fuqarolikni shakllantirish chog‘ida aniq mo‘ljalga asoslanish:

- fuqorolik majburiyatlari Vatan, jamiyat, ota-ona oldidagi majburiyat hissi, milliy iftixor va vatanparvarlik tuyg‘usi;
- davlat Konstitusiyasi, davlat hokimiyati organlari, mamlakat Prezidenti, davlat ramzlari (gerb, bayroq, madhiya)ga hurmat;
- mamlakat taqdiriga javobgarlik;
- jamoat tartibi va yashash madaniyati;
- mamlakatning milliy boyligi, tili, madaniyati, ana’nalarini asrab avaylash;
- ijtimoiy faollik;
- demokratik tamoillarga rioya etish;
- tabiatni asrab-avaylash;
- o‘zgalarni huquq va erkini hurmat qilish;

- faol hayotiy pozitsiya;
- o'z huquqini anglash va fuqorolik mas'uliyati;
- halollik, rostgo'ylik, sezgirlik, mehir-shavqat;
- o'z ishi va qilmishlariga javobgarlik;
- xalqaro hamkorlik, boshqa mamlakatlar xalqiga hurmat va boshqalar.

Tarbiya metodlari – pedagog-o'qituvchilarning o'quvchilarga ta'sir ko'rsatish usullari, vositalari, tarbiyalanuvchilarga barkamol shaxs xislatlarini singdirish maqsadida tarbiya jarayonini pedagogik jihatdan maqsadga muvofiq tashkil etish yo'llaridir. Ayni vaqtda tarbiya mazmunini ko'p qirraliligi tufayli tarbiya metodlari ham xilma-xil bo'lib, ulardan qaysi birini tanlash tarbiyaning qaysi jihatlari olib borilayotganligiga bog'liq. Albatta, tarbiya jarayonining qandaydir bosqichida metod ba'zan ajratib olingan holda alohida qo'llanilishi mumkin. Biron-bir tarbiya metodidan foydalanish aniq pedagogik sharoitga hamda o'quvchi-talabalarning yosh va psixologik xususiyatlariga ham bog'liq. Bu boradagi vazifalar yosh avlodni O'zbekiston Respublikasi mustaqilligini mustahkamlash, Vatan ravnaqi, xalq farovonligi yo'lida faoliyat olib boruvchi faol va barkamol shaxs qilib tarbiyalash, ularni bu kurashga jalb ettirish orqali amalga oshiriladi. Ushbu g'oyaga tayangan holda, tarbiya jarayonida uning qonuniyatlariga muvofiq tarbiya metodlaridan foydalanib, ish ko'rish lozim bo'ladi. Tarbiya metodlari bu o'qituvchi (tarbiyachi)lar va jamoa tomonidan g'oyaviy va ma'naviy e'tiqodlarni, ma'naviy his-tuyg'u va odatlarni tarkib toptirish maqsadida qo'llaniladigan shaxsga tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish yo'llari demakdir. Tarbiya metodlari o'quvchi (tarbiyalanuvchi)larning o'z shaxsini takomillashtirish borasidagi harakatni ham tashkil etishni nazarda tutadi. Shu bois, hozirgi zamon pedagogikasida tarbiya metodlari pedagog-o'qituvchilar va o'quvchilarning tarbiyaviy vazifalarini hal qilishga qaratilgan o'zaro bog'langan birgalikdagi faoliyati sifatida qarab chiqiladi. Demak, tarbiya ikki tomonlama jarayon bo'lib, pedagog o'qituvchilar (tarbiyachilar) faoliyati bilan o'quvchilarning faoliyatini birlashtiradi. Tarbiyalanuvchilarning tarbiyaviy ta'sirga faol tayyor bo'lishiga erishish uchun buni muayyan sharoitga qo'yish, uning faol faoliyatini tashkil etish lozim. U yoki bu tarbiyaviy vazifalarni hal etishning muvofiq tashkil etilgan metodik yo'llari tarbiya vositalari deb yuritiladi. Tarbiyalanuvchilar bilan tarbiyaviy ishlarda foydalaniladigan televideniya, radio, kitoblar, gazeta-jurnallar va hokazolar tarbiyalanuvchi shaxslar jalb qilinadigan faoliyat turlari tarbiya vositalari hisoblanadi. Pedagog-tarbiyalanuvchilarning jonli nutqi, shaxslarning o'yinlari, jamoatchilik, havaskorlik va texnik to'garaklari tarbiya vositasi vazifasini bajaradi. Ammo tegishli tarbiyaviy jarayonni tashkil etish uchun ularni albatta, murabbiy - pedagog ishining muayyan tizimiga kiritish kerak.

Tarbiya natijasining samarali bo'lishi tarbiyaviy jarayonni tashkil etish tarbiya metodlari, vositalari va shakllaridan mohirona foydalanishga va ularni qo'shib olib borishga bog'liqdir. Zero, tarbiya metodlari, vositalari va shakllaridan

foydalanishning maqsadi va mazmuni barkamol shaxs fazilatlarini tarkib toptirishga qaratilgan bo'ladi.

Shuning uchun tarbiyalanuvchilarning rivojlanganlik darajasini hisobga olish tarbiya metodlaridan samarali foydalanishning muhim shartlaridan hisoblanadi. Tarbiyalanuvchilar u yoki bu tarbiyaviy ta'sirga turlicha munosabatda bo'ladi. Bu ularning alohida xususiyatlariga, tarbiyalanganlik darajasiga, tarbiya metodlarining qay darajada o'rinli va samarali tanlanganligiga hamda mohirona qo'llanganiga bog'liq. Tarbiya metodlarini to'g'ri tanlash tarbiya vazifalarini ijobiy hal qilishda o'quvchilarning o'zini-o'zi tarbiyalash faolligini oshirishga yordam beradi. Masalan, o'qituvchi o'quvchilari bilan ishlash jarayonida o'quvchilarni mehnat faoliyatiga, xulq-atvor qoidalariga o'rgatishda ularda kun tartibi aniq bo'lishi.

Tarbiya metodlari o'quvchi shaxsini har tomonlama kamol toptirish maqsadi bilan belgilanadi va tarbiya jarayoniga taluqli ko'pgina tarbiyaviy ta'sirlarni o'z ichiga oladi. Tarbiya metodlari ijtimoiy jamiyat tomonidan ta'lim muassasalari oldiga har tomonlama barkamol, erkin, ijodkor, mustaqil fikr egasi bo'lgan shaxsni tarbiyalash vazifalari bilan belgilanadi muhimligini, ularga o'quvchilarning qat'iy tartibga amal qilishi zarurligini tushuntirish metodidan foydalanadi. Tushuntirish bilan bir qatorda dars xonasiga to'g'ri kirib kelish, ularni o'qituvchi va o'quvchilar bilan salomlashishga, tartib-intizomni saqlash qoidalarini mashq qildirib, dars vaqtida odatlantirib boradi. Bu jarayonda ularning amalga oshirgan ijobiy ishlari, o'quv ishi natijalari rag'batlantirib borishni taqozo etadi. Tarbiyalanuvchilar topshiriqlarni to'g'ri bajarganda ma'qullash, maqtash kabi ta'sir vositalaridan, topshiriqlarni bajarmagan, beparvolik qilgan, ishlamagan va ularni oxiriga yetkazmagan o'quvchilarga tanbeh berish metodlarini qo'llay boshlaydi.

Tarbiya metodlarining tavsiflanishi. Ko'rinib turibdiki, o'qituvchi o'quvchilar bilan tarbiya jarayonini olib borganda turli xil usul va metodlarni qo'llaydi. Tarbiya metodlarining xilma - xilligi ularni turlarga ajratish, tasnif qilish zarurligini ko'rsatadi. Tarbiyaviy natijalarga erishishni istagan har bir o'qituvchi (tarbiyachi) tarbiya metodlari va ularning mohiyatini puxta o'zlashtirib olishi maqsadga muvofiqdir. Birinchi guruh metodlarining vazifasi o'quvchilarning ijtimoiy ongida hayot, axloq, mehnat qilish munosabatlari qoida va me'yorlari haqida tushuncha hosil qilish va bilim berishdan iborat.

Tarbiya jarayonida ushbu qoida va me'yorlar o'quvchi shaxsining e'tiqodi, ishonchi, hayotiy qarashlari va tajribasiga aylanadi. Ushbu guruhga ma'naviy, axloqiy, estetik, mafkuraviy, huquqiy, jismoniy, ekologik, iqtisodiy va h.k. mazmundagi suh batlar hamda namuna ko'rsatish metodlarini kiritish mumkin. Ikkinchi guruh metodlarining yordamida o'quvchilarda ma'naviy mazmunga oid odatlar hosil qilinadi. Tarbiyalanuvchilar xulqida ijtimoiy tarbiyaning mazmuniga muvofiq ma'naviy odatlar asosida, faoliyat zaminida tarkib topadi. Faoliyat

o'quvchilarning ijtimoiy munosabat va ijtimoiy xulq-atvor tajribasi bilan boyituvchi muhim manba bo'lib hisoblanadi.

Tarbiya metodlarining tavsiflanishi ijtimoiy ongni shakllantirish ijtimoiy axloqni shakllantirish rag'batlantirish va jazolash. O'zini-o'zini idora qilish va tarbiya tushuntirish, suhbat, hikoya, namuna, o'rnak, taqlid, havas qilish kabilar. Masala-mashq, amaliy ishlar bajarish, mehnat ko'nikmalarini shakllantirish h.k. Ma'naviy va moddiy rag'batlantirish va jazolash. Shaxsiy vazifa, o'zini-o'zi nazorat, o'zi-o'ziga hisob berish, o'zi-o'ziga baho berish orasida pedagogik talab metodi ahamiyatlidir. Pedagogik talab turli vazifalarning bajarilishi, ya'ni ijtimoiy xulq-atvor me'yorini ifodalash, u yoki bu faoliyatda qatnashib, bajarilishi zarur bo'lgan aniq bir vazifani amalga oshirish, u yoki bu harakatni olib borishga undovchi bo'lishi mumkin. Talablar bevosita yoki bilvosita qo'yilishi mumkin. Bevosita talablar qat'iy buyruq yoki ko'rsatma, ishchanlik, yo'l-yo'riq beruvchi tavsifdagi ko'rinishda bo'ladi. Bilvosita talablar kechinma, intilish tuyg'usini uyg'otishi ko'zda tutilgan holda maslahat, iltimos, tana qilish, faoliyatga nisbatan qiziqish uyg'otish tarzida namoyon bo'ladi. Talablar o'quvchilarda u yoki bu daraja ong, asos, maqsad hamda e'tiqod mavjudligini nazarda tutadi. Ayni vaqtda o'qituvchi o'quvchilarga nisbatan qo'yiladigan talablarning me'yorda bo'lishiga qat'iy ahamiyat berishi lozim.

Tarbiyachi tomonidan qo'llanilayotgan talablar bora-bora jamoat talabiga aylanadi. Jamoat talabi ijtimoiy fikr tarzida namoyon bo'ladi. Jamoa (jamoatchilik) fikri o'zida jamoaning muayyan faoliyati, voqea-hodisaga nisbatan beriladigan bahona yoki muhokama natijasini ifodalaydi va faol ta'sir kuchi bo'lib qoladi. Foydali faoliyat va maxsus tashkil qilinadigan vazifalar jarayonida ijobiy xulq-atvor va xarakterlarga o'rgatib boriladi. O'rgatish – bu ijtimoiy xulq-atvorni odatiy shakliga aylantirish maqsadida o'quvchi-talabalar tomonidan rejali va tizimli tarzda tashkil etiladigan turli harakatlar, tashkil etiladigan amaliy ishlarga undovchi faoliyatdir. O'rgatish tarbiyalanuvchilar tarbiyalash va rivojlantirishning barcha bosqichlarida samarali vosita sanaladi. Faoliyatda mashqlar mehnat, ijtimoiy faoliyat, jamoa faoliyati hamda o'zaro munosabat odatlarini tarbiyalashga qaratilgandir. Mashq qilish o'rgatish bilan yaqin aloqada bo'ladi. Agar o'rgatib borish negizida o'quvchilarning faoliyat jarayonini egallashi yotsa, u holda mashq qilish faoliyati shaxs uchun alohida ahamiyat kasb etadi.

Mashqlantirish o'rgatib borishga suyangan holda ko'p bora takrorlashni, mustahkamlashni va takomillashtirib borishni nazorat qiladi, bular esa bora-bora ijtimoiy xulq-atvorning asosi bo'lib qoladi. Tarbiyaviy amaliyotda ko'pincha maxsus pedagogik vaziyatlarni yuzaga keltirish zaruriyati tug'iladi, bunda mustaqil tanlash uchun imkon bo'ladi. Pedagogik vaziyatlarda o'quvchitalabalar o'z fikri va xulq-atvorini qayta o'zgartirishi lozim bo'lgan sharoit yaratiladi. Ikkinchi guruh metodlari orasida musobaqa tarbiyalanuvchilar amaliy faoliyatlarini tashkil qilish metodlari samaradorligini oshirishning zarur va muhim sifati hisoblanadi. Musobaqa

faoliyatining barcha sohalarida o'quvchilarning faolligi va ijodkorligini rivojlantirishga, o'quvchilar jamoasi faoliyatini muayyan maqsadga yo'naltirishga ko'maklashadi. Musobaqa to'g'ri tashkil qilinganda jamoa hissi muvaffaqiyatli shakllanadi, intizom va o'quvchilarning uyushqoqligi mustahkamlanadi. Musobaqa alohida turlar bo'yicha, shuningdek, tizimli tarzda ham uyushtiriladi: chunonchi, eng yaxshi sinf, eng yaxshi guruh, eng yaxshi jamoa, eng yaxshi maktab, akademik litsey, kasb-hunar ta'lim muassasai, oliy o'quv yurti va h.k.

Tarbiya jarayonida o'quvchilarning o'zlari tashabbus va g'ayrat ko'rsatishi asosida musobaqani tashkil etishlariga, uning sharti va ko'rsatkichlarini ishlab chiqishlariga erishish muhimdir. Shuningdek, jamoaning umumiy muvaffaqiyati, qabul qilingan majburiyatning bajarilishi, musobaqa natijalarini stendlarda aks etishni ta'minlash to'g'risida g'amxo'rlik qilish zarur. Jamoatchilik fikri musobaqa faoliyatining muhim asosi bo'lib qolishi lozim. Birinchi va ikkinchi guruh metodlarini o'zaro bog'liq holda qo'llanishi orqali ong va xulq birligi yuzaga keladi, ammo bu o'z-o'zidan vujudga kelmaydi, balki o'qituvchining tashkilotchilik mahorati hamda uning o'quvchilarning ongi, xulqiga ta'sir etadigan vositalar xususiyatlari, ahamiyatini ko'ra olishiga bog'liq. Bir so'z bilan aytganda, bugungi o'quvchi tarbiya natijasida komil inson darajasiga, ya'ni jamiyatning barkamol a'zosiga aylanadi. Buning uchun uning ongi va tafakkuri rivojlanib, ijobiy fazilatlarni o'zida shakllantirib borishi lozim. Uchinchi guruh metodlariga shunday metodlar kiradiki, bulardan tarbiyalanuvchilardagi ijobiy xulq-atvorni rag'batlantirish, jazo berish va salbiy xislatlarni tuzatish yoki oldini olish, ularning his-tuyg'ulari va maqsadlariga bevosita ta'sir ko'rsatishda foydalaniladi. To'rtinchi guruhga o'zini-o'zi tarbiyalash metodlari kiradi. Ijtimoiy ongni va ijtimoiy axloqni shakllantirish metodlari o'quvchilarning ongi, his-tuyg'usi, xulqi va odobiga har tomonlama ta'sir ko'rsatishni o'z ichiga qamrab oladi. Ijtimoiy ongni va axloqni shakllantirish metodlari –tushuntirish, uqtirish, ishontirish, o'git-nasihat, maslahat berish, iltimos va istak, buyruq va talab, suhbat va hikoya shakllaridan iboratdir.

Tarbiya metodlari turlari. Uqtirish, o'git-nasihat, tushuntirish, suhbat, hikoya iltimos qilish, istak bildirish maslahat berish, nasihat namuna, ibrat ko'rsatish ishontirish, ishonch bildirish undash, ko'ndirish, talab qilish, buyruq berish mashq qildirish, ma'qullash, ko'ngil ko'tarish o'zini-o'zi idora qilish va tarbiyalash duo qilish, olqishlash, uzr yoki kechirim so'rash, jazolash, koyish, po'pisa qilish, qizartirish, uyaltirish, tanbeh berish, rag'batlantirish, ma'qullash, maqtash, dalda berish, olqishlash kabi turlaridan keng foydalanish. Biz ularning ma'naviy-axloqiy va estetik tavsifini ochib berishga harakat qilamiz. Modul shaxs xulq-atvoriga, odob axloqiga va insoniy munosabatlarga to'g'ri baho berishni shakllantirishdir. Masalan, ota-onalarni va kattalarni hurmat qilish, ularga xushmuomalada bo'lish, ko'chada va jamoat joylarida yurganda tartib-qoidalarga bo'ysunish hamda jamoat tartibini saqlash qanday bajarilishi ham aniq qilib tushuntirilishi lozim.

Uqtirish. Uqtirish biror axloqiy fazilatni tarbiyalanuvchilar ongiga singdirish va ular tomonidan o'qib olinishini ta'minlashga asoslanadi. Shuning uchun o'qituvchilar va tarbiyachilar o'quvchilarni tarbiyalaganda va ularga axloqiy fazilatlarni tushuntirganda uning afzalliklarini va zarur ekanini ko'rsatuvchi dalillar keltirishi, isbotlashi, ishontirishi lozim. "O'qigandan uqqan yaxshi" degan xalq maqolida ilgari surilgan fazilatni tarbiyalanuvchilar ongiga yoshlikdan singdirish lozim.

Ishontirish metodlari. O'quvchilarni odob-axloq ruhida tarbiyalashda eng ko'p qo'llaniladigan asosiy metodlardan biri ishontirish metodidir. Ishontirish deb, o'quvchilarda ma'naviy-axloqiy fazilatlarni tarbiyalash va mustahkamlash, xarakter va xulqlaridagi salbiy tomonlarni yo'qotish maqsadida ularning ongi, tuyg'usi va irodasiga ta'sir ko'rsatishga aytiladi. Ishontirish metodi o'quvchilarni ma'naviy-axloqiy, g'oyaviy-siyosiy jihatdan tarbiyalashda va ularning xarakterini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Tarbiyachi ishontirish metodini birgina tarbiyalanuvchilargagina emas, balki butun jamoaga ham qo'llashi mumkin. Ishontirish metodi tarbiyalanuvchi jamoasida sog'lom jamoatchilik fikrini vujudga keltirishga yordam beradi, axloq normalariga, axloq qonun qoidalariga va ayrim tarbiyalanuvchilarning hatti-harakatlariga tengdoshlari tomonidan to'g'ri baho bera bilishni tarbiyalaydi. Demak, ishontirish metodida o'qituvchi-pedagoglar va tarbiyachilar o'quvchilar ongiga, ruhiga, oriyatiga, irodasiga ta'sir etish yo'li bilan ularning xarakteridagi axloqiy, intellektual va boshqa ijobiy xislatlarni shakllantiradi, salbiy illatlarni kamaytiradi, yo'qotadi. Tarbiyachi -pedagoglar va tarbiyachilar o'zi aytayotgan, o'zi uzatayotgan axborotga o'quvchilarni ishontira olsagina, ularni o'z orqasidan ergashtira oladi, o'quvchilarni bilim olishga, aqliy faoliyatga chorlay oladi.

Tarbiyachi-pedagoglar tarbiyalanuvchilarni ishontirish uchun turli usul va vositalardan foydalanishi mumkin. Jumladan, ishontirish metodi qo'llanilganda tushuntirish, uqtirish, o'git-nasihat, maslahat berish, iltimos va istak, buyruq va talab, suhbat, ma'ruza va munozaralar kabi shakllardan foydalaniladi. O'git-nasihat haqidagi ma'lumotlar ifodalanadi.

Maslahat berish. Maslahat biror voqea-hodisa ro'y berganida, ishda, shaxsni hatti-harakatida, xulq-atvorida qanday qilsa yaxshi bo'lishi haqida fikr berish demakdir. Har bir shaxs, ayniqsa, o'quvchilar bir ishni boshlashdan avval bu ish haqida kattalarning, ayniqsa, o'qituvchi-pedagogning fikrini bilishni istaydi. Yoki biror ishda, harakatda qiyinchilik tug'ilib qolsa, shu qiyinchilikni yengish yo'lini topish maqsadida o'qituvchi-pedagoglardan maslahat so'raydi. Bunday maslahat olish o'quvchilar hayotida tez-tez uchrab turadi. Shuning uchun o'quvchi -pedagoglar va tarbiyachilar o'quvchilardagi bu xususiyatdan tarbiya maqsadida mohirlik bilan foydalanishlari kerak. Shuni ham aytish kerakki, o'quvchilarning hammasi ham biror ish qilganda yoki biror ishni boshlashdan oldin hamma vaqt ham maslahat olishga jur'at etmaydi. Bunday vaqtlarda o'qituvchi-pedagoglar yoki tarbiyachilar

o'quvchilarni maslahat olishga rag'batlantirmog'i kerak. Maslahatni ham o'quvchilarning mustaqil bo'lishlariga yordam beradigan qilib berish kerak.

O'git, nasihat. O'sib kelayotgan yosh avlodni tarbiyalashda tajribada sinalgan va xalqimiz tomonidan doim foydalanmoq kerak. Tarbiyachi-pedagoglarning yoshlarga o'z tajribalari, ko'rgan-bilganlari va qo'llanib kelingan o'git-nasihatdan ham o'qiganlarini dalillar, konkret misollar bilan, ishonarli qilib aytib berishlari, yaxshi fe'l-atvorga, odobga va axloq qonun-qoidalarini bajarishga da'vat etish, yo'l-yo'riqlar ko'rsatishga o'git-nasihat deyiladi. Nasihat qilmoq o'quvchilarni yaxshilik tomon yo'llamoq, yaxshi fazilatlarini egallashda ularga yo'l-yo'riq ko'rsatmoq demakdir. O'git-nasihat o'quvchilarga yakka holda va guruh-guruh qilib berilishi mumkin. Buyruq qat'iy amr-farmon shaklida ifodalangan talabdir. Tarbiya jarayonida o'quvchilar oldiga davlatimiz hamda ota-onalar tomonidan qo'yilgan muayyan maqsad va vazifalarning bajarilishiga erishmoq uchun talab etish va buyruq berish kabi vositalardan ham foydalaniladi. Tarbiyalanuvchilardan talab qilinadigan talablar hamda ularga beriladigan topshiriqlar aniq, ravshan, tushunarli, muayyan maqsadga qaratilgan ham qat'iy bo'lishi kerak.

Iltilmos va istak. Iltilmos, o'tinch, so'rov bilan o'quvchilarga murojaat etish, ularga va ular kuchiga bo'lgan ishonchni ifodalaydi. Shuning uchun ham sinfga, guruhga yoki ayrim o'quvchiga biror ishda yordam berishlarini iltilmos qilinganda ularga ma'qul tushadi, ularning faolligini safarbar qiladi va buni yoshlar bajonidil bajaradilar. Iltilmos o'quvchilarning kuchiga ishonish va hurmat etishga asoslanadi. Iltilmos yoki so'rash xushmuomalalik va nazokat bilan amalga oshiriladi. Masalan, «Akbarxon, shu kitobni Burxonga eltib berishingni so'rayman», «Erkin, Vali bilan dars tayyorlab, unga yordam berishingni iltilmos qilaman». Bulardan tashqari, iltilmosni istak bilan qo'shib muomala qilishi mumkin. Masalan, «Umarjon, kitobingizning muqovasiga qog'oz o'rab olsangiz yaxshi bo'lar edi», yoki «Do'stlar, hozir dam olsak qanday bo'lar ekan?», «Qariyalarga yordam bersangiz, ular xursand bo'ladilar», «Men shu kitobni o'qib chiqishingizni istar edim». Istak, xohish bildirish o'qituvchi-pedagoglarning o'quvchilarga nisbatan muhabbati va ishonchini bildiradi. Bunday muomalani ko'rgan o'quvchida ham o'qituvchi-pedagog yoki tarbiyachiga nisbatan hurmat va ishonch ortadi. Shu bilan birga bunday muomala, o'quvchilarni nazokatli, birbirini hurmat qiladigan, xushmuomala bo'lishga o'rgatadi.

Hikoya – suhbat. Tarbiyachi-pedagoglarning va tarbiyachilarning jonli so'zi asosida bolalar shaxsini g'oyaviy va ma'naviy-axloqiy shakllantirishning ta'sirchan metodi hisoblanadi. Hikoya qilinadigan mavzu o'quvchilar uchun dolzarb, shaxsni ma'naviy ishonch, ijobiy his-tuyg'ular vujudga keltirishga olib kelishi kerak. Masalan, o'qituvchi-pedagog boshqa sinf yoki guruh jamoasi barcha fanlardan a'lo baholarga o'qiyotganligini va tartib-intizomi yaxshiligini maroq bilan gapirib bersa, buning samaradorligini o'quvchilarning qanday tinglayotganiga qarab, tekshirish mumkin. Agar o'quvchilar —biz ham o'qishda va intizomda namuna-ibrat bo'lamiz!!

– degan umumiy istak bildirsa, demak, tarbiyachi-pedagogning hikoyasi bolalar ongiga yetib borgan va bunga javoban o‘qish va intizomda maqsad yo‘lida faoliyat ko‘rsatishga tayyorgarlik tuyg‘usini keltirib chiqaradi. Suhbat o‘quvchilarni ma‘naviy-axloqiy ruhda tarbiyalashda keng qo‘llanib kelinmoqda.

Tarbiya jarayonida bevosita sinf yoki guruhda ta‘lim olayotganlarning ichida fanlardan yaxshi va a‘lo o‘zlashtiruvchilar, odobli va intizomli o‘quvchi -talabalar namuna sifatida ibrat qilib ko‘rsatilishi mumkin. Bunda juda ham ehtiyotkorlik bilan ish tutish talab etiladi. O‘quvchilarning ismi, sharifi (familiyasi)dan ko‘ra ko‘proq ibratli xulq-odobi, ibratli ishlariga e‘tibor qaratilishi yaxshi natijalarga olib keladi. Aks holda sinf yoki guruhdagi o‘quvchilarni bir-biriga qarama-qarshi qilib qo‘yilishi guruhbozlik boshlanishiga sabab bo‘lishi mumkin. O‘quvchilarning taqlid qilishga moyilligi ko‘pincha salbiy odatlarni ham o‘zlashtirish imkoniyatini beradi. Ba‘zan o‘quvchilarni o‘quv muassasasi ichki tartibini buzuvchilar, ularning qo‘polligi, soxta jasurligi jalb qiladi. Ota-onalar va o‘qituvchi-pedagoglar yoshlarga ta‘sir ko‘rsatishi mumkin bo‘lgan o‘rtoqlari bilan aloqa qilishini ta‘qiqlasa, bu aksincha, tarbiyalanuvchining hali o‘rtoqlari bilan birga bo‘lish istagini yanada kuchaytiradi.

Tarbiyada rag‘batlantirish va jazolash metodlarining tutgan o‘rni. Rag‘batlantirish metodi biron-bir omilning tarbiyalanuvchiga ta‘sirini kuchaytirish hamda o‘quvchi-talabalarning shaxsini rivojlantirish va ijobiy hatti harakatlarini faollashtirish va baholash maqsadida qo‘llaniladi. Rag‘batlantirish va jazolash metodida o‘quvchi-talabalar shaxsi emas, balki ayni vaqtdagi hatti-harakatlari, qiliqlari, tarbiyalanuvchining individual xususiyati, hodisa yuz berayotgan vaziyat, sabab-oqibatlar nazarda tutiladi. Rag‘batlantirish tarbiyalanuvchilarga quvonch, qoniqish, qanoatlanish kechinmalarini paydo qiladi, tetiklik va g‘ayrat bag‘ishlaydi, o‘z kuchiga ishonchni mustahkamlaydi, o‘z faoliyati va xulqiga mas‘uliyatini oshiradi. Rag‘batlantirish yoshlarning axloqiy tarbiyasida muhim rol o‘ynaydi. Rag‘batlantirish o‘quvchilarning ruhini ko‘taradi, ularni tetiklantiradi, g‘ayratiga g‘ayrat qo‘shadi, xulqi va hatti-harakatida yangidan-yangi muvaffaqiyatlarga erishishga otlantiradi va ularga ma‘naviy oziq beradi. Haddan oshirib maqtash, jamoaga nisbatan taqqoslash talabchanlikni bo‘shashtirib yuborishga, o‘quvchida manmanlik, xudbinlik sifatlarining yuzaga kelishiga sabab bo‘ladi. Rag‘batlantirishda o‘quvchining muvaffaqiyati bilan birga uning jamoadagi o‘rni, axloqiy qiyofasi, shuningdek, mehnatga, jamoa topshiriqlariga, jamoaning o‘ziga munosabati borasidagi jamoa fikrini inobatga olish ham talab etiladi. Oila, ta‘lim muassasasi va o‘qituvchi-pedagoglar jamoasi o‘rtasida o‘quvchilar shaxsiga va ularning xulqiga baho berishda bir xil talab bo‘lishi nihoyatda zarurdir. Zero, tarbiyalanuvchining xulqiga baho berishda o‘quvchi-pedagog o‘rtasida kelishmovchilik chiqmasligi uchun o‘qituvchi-pedagog va tarbiyachilar haqqoniy baho berishi kerak.

Ma‘qullash. Rag‘batlantirishning eng ko‘p tarqalgan shakllaridan biri bolalarning muvaffaqiyati va yaxshi xulq-atvorini ma‘qullashdir. Tarbiyachi

bolalarning xulqini ma'qullaganda bu xulq va xarakterni yanada takomillashtirish yo'llarini ko'rsatib bermog'i kerak. Bosh qimirlatish, tabassum, yuz va qo'l harakatlari, «balli», «barakalla» kabi so'z va imo-ishoralar bilan o'quvchilar hatti-harakatlari ma'qullanadi.

Tarbiya - har bir insonning hayotida, yashashi mobaynida orttirgan saboqlari va intellektual salohiyatlarining ijobiy ko'nikmasini o'zgalarga berish jarayoni. Tarbiyalanganlik - jamiyatda qabul qilingan axloqiy normalarga bo'ysunish va o'zgalarning nafratini qo'zg'atadigan hatti harakatlardan o'zini tiya bilish.

Beruniy insonning kamolatga yetishishida ilmu ma'rifat, san'at va amaliyot asosiy rol o'ynasada, nasl - nasab, ijtimoiy muhit va turmush qonuniyatlari ham katta ahamiyatga ega ekanligini ta'kidlaydi. Uning fikricha inson kamolga yetishuvining eng muhim omillari ilm ma'rifatli bo'lish va yuksak axloqlilikdir. Axloqlilikning belgilari yaxshilik, to'g'rilik, adolat, kamtarlik, saxovat, oliyjanoblik, do'stlik va hamkorlik, mehnat, poklik, go'zallikka intilish kabilardir.

Tarbiya tushunchasi va uning jamiyatdagi ahamiyati.

Tarbiya har qanday jamiyat va har qanday mamlakat hayotida hal qiluvchi ahamiyyat kasb etadi. Tarbiya jarayoni shaxsni maqsadga muvofiq takomillashtirish uchun uyushtiriladi va tarbiyalanuvchining shaxsiga muntazam va tizimli ta'sir etish imkoniyatini beradi. Tarbiyaning birinchi xususiyati uning ko'p qirrali jarayon ekanligi bo'lib unda maktab, oila, bolalar va o'smirlar tashkilotlari, mahalla, keng jamoatchilik, kino-teatr ishtirok etadi.

Hayot olamida, shubhasiz, tarbiya singari insoniyatga ta'sirli narsa yo'qdir. Shu sababdan qadimdan mashhur donishmandlar tarbiya to'g'risida qimmatli fikrlarni yozib qoldirganlar. Yoshlar tarbiyasi, ularni ilmi va har tomonlama etuk qilib voyaga etkazish barcha zamonlarda muhim vazifa hisoblangan. Mutafakkirlarimiz tomonidan yozib qoldirilgan bunday nodir asarlar o'sib kelayotgan yosh avlodni salbiy illatlardan asrab, axloqan pok, haqiqiy inson bo'lib yetishishlariga undagan.

Tarbiya jamiyat taraqqiyotining asosi bo'lib, shaxsni ijtimoiy-madaniy qadriyatlar ruhida shakllantiradi va taraqqiyotni ta'minlaydi. Milliy tarbiya milliy g'oya asosida milliy qadriyatlar, til, tarix va an'analarni avloddan-avlodga o'tkazadi. Uning maqsadi barkamol, vatanparvar va milliy o'zligini anglagan shaxsni voyaga yetkazishdir.

- **Ijtimoiy taraqqiyot asosi:** Tarbiya shaxsni ijtimoiylashtiradi, jamiyatda yashash va mehnat qilish ko'nikmalarini shakllantiradi.
- **Avlodlar vorisiyligi:** Tarixiy tajriba, madaniyat, axloq va bilimlarni saqlab qolish va keyingi avlodlarga o'tkazish vositasi.
- **Barkamol avlod tarbiyasi:** Jamiyatni har tomonlama rivojlangan, kreativ va tashabbuskor shaxslar bilan ta'minlaydi.

Milliy tarbiya mazmuni

Milliy tarbiya — bu millatning o'ziga xos xususiyatlarini aks ettiruvchi, milliy

qadriyatlar, ona til va tarixga asoslangan tarbiya tizimidir. Uning asosiy tarkibiy qismlari:

- **Vatanparvarlik:** Vatanga muhabbat va sadoqat ruhida tarbiyalash.
- **Milliy qadriyatlar:** Oila, mahalla, kattalarga hurmat, or-nomus va andisha kabi fazilatlarni shakllantirish.
- **Ona tili va tarix:** Milliy o'zlikni anglashning asosiy omillari.

Milliy g'oya mazmuni

Milliy g'oya — xalqni yagona maqsad sari birlashtiruvchi, taraqqiyotga yo'naltiruvchi g'oyalar majmuidir. Uning mazmuni quyidagilardan iborat:

- **Milliy yuksalish:** Jamiyatning har tomonlama rivojlanishi, iqtisodiy va madaniy yuksaklikka erishish.
- **Mustaqillik g'oyasi:** Milliy davlatchilikni mustahkamlash va mustaqil fikrlash.
- **Barkamol avlod:** Ma'naviy va jismoniy jihatdan sog'lom, intellektual salohiyatli avlodni shakllantirish.

Tarbiya mohiyatini ta'lim - tarbiya tizimi jamiyat va insonlarning intellektual va jismoniy faoliyati tashkil qiladi Tarbiyaning birinchi xususiyati uning ko'p qirrali jarayon ekanligi bo'lib unda maktab, oila, bolalar va o'smirlar tashkilotlari, mahalla, keng jamoatchilik, kino-teatr, televideniye, adabiyot va san'at ishtirok etadi. Tarbiyaning yana bir xususiyati uning uzoq muddat davom etishidir. Ta'limdan farqli ravishda u bola tug'ilganidan boshlanadi, maktab yillarida, undan keyin va butun umr bo'yi davom etadi. Tarbiyaning ta'limdan farqlantiruvchi yana bir xususiyati shundaki, u yaxlit holda va konsentrik asosda amalga oshiriladi.[1] Tarbiyaning turli tomonlari bir-biri bilan uzviy bog'langan. Boshlang'ich sinfda ham, o'rta va yuqori sinfda ham ayni bir narsa, masalan, do'stlik, ahillik, vatanparvarlik va boshqalarni tarbiyalash ko'zda tutiladi. Tarbiyaning yana bir xususiyati shundaki, bu jarayon ikki tomonlama xususiyatga ega bo'lib, unda bolaning o'zi ham faol ishtirok etadi. Tarbiyada qarama-qarshiliklarning ko'pligi yana bir xususiyatdir. Bu qaramaqarshiliklar bolalarda o'z tushunchalariga muvofiq dastlabki paydo bo'lgan sifatlar bilan tarbiyachi tomonidan tarkib toptirilayotgan sifatlar o'rtasida o'quvchilarga qo'yilgan talablar bilan uni bajarish imkoniyatlari o'rtasidagi kurashlarda namoyon bo'ladi. Tarbiya jarayonining jamiyat taraqqiyotidagi roli nihoyatda beqiyosdir. Mutafakkir olim Abu Nosir Forobiy ta'lim - tarbiyaning asosiy vazifasi jamiyat talablariga javob bera oladigan va shu jamiyat uchun xizmat qiladigan yetuk insonni tarbiyalashdan iborat deb biladi. Jamiyat taraqqiyotida muhim o'rin egallagan insonni tarbiyalash, uni bilim olishga, mehnat qilishga undash va bu hatti harakatini sekin - asta ko'nikmaga aylantirib borish lozim. Insonning mushohada qilishi qobiliyatni tarbiyalaydi va aqlni peshlaydi. Aql ongni saqlaydi. Ong esa moddiy va ma'naviy manbaga aylanadi. Shu tarzda inson asta - sekin takomillashib, komillikka erishib Xulosa qilib aytganda, tarbiya, milliy tarbiya va

milliy g'oya o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, jamiyatning barqaror rivojlanishi va millatning o'zligini saqlab qolishida hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Ma'lumki, har qanday jamiyatning kelajagi yosh avlodni qanday ta'lim olishiga va qay tarzda tarbiyalanishiga bog'liq.

Qadriyatlar — inson uchun ahamiyatli bo'lgan millat manfaatlari yo'lida xizmat qiladigan yerkinlik, ijtimoiy adolat, tenglik, haqiqat, ma'rifat, go'zallik, yaxshilik, halollik, burchga sodiqlik singari fazilatlarni o'zida mujassamlashtiradi.

Tarbiya uzoq davom etadigan jarayon, unda ota - ona, tarbiyachi, jamoatchilik qatnashadilar. Shu sababli ularning ishida izchillik va davomiylik bo'lishiga rioya qilish kerak. Bu qoida tarbiyani amalga oshiradigan barcha bo'g'inlarni (oila, maktab, o'quvchilar jamoasi, maktabdan tashqari tarbiya muassasalari, keng jamoatchilikni) birgalikda ish ko'rinishlarini nazarda tutadi. Chunki tizimlilik faqat yoshlarni emas, balki aholining barcha qatlamlarini qamrab olishi kerak.

Bola o'qishni, tarbiya olishni ulg'ayib jamiyat hayotida faol ishtirok etishni xohlaydi. Pedagog uni qay usulda, qanday munosabatlar sharoitida, qanday pedagogik jarayonda tarbiyalash lozimligini bilishi kerak, shu bilan birga bola o'zini o'zgartirishda faol ishtirokchi ekanligini ham unutmasligi lozim.

Barkamol insonni axloqiy tarbiyalash, voyaga yetkazish haqida mutafakkirlarimiz bir qator asarlar yaratishgan. Chunonchi, Kaykovusning „Qobusnoma“, Sa'diyning „Guliston“, „Bo'ston“, Amir Temurning „Temur tuzuklari“, Abdurahmon Jomiyning „Bahoriston“, Alisher Navoiyning „Mahbub ul-qulub“, Husayn Voiz Koshifiyning „Axloqi muhsiniy“ va boshqalarni ko'rsatishimiz mumkin.

Yoshlarni tarbiyalashda sharqona va milliy axloq-odob normalari asosida ish yuritish bilan birga jamiyatga hurmat, mustaqillikni mustahkamlash, insonlarga insoniy munosabatda bo'lish kabi fazilatlarni singdirish taqozo etiladi. O'quvchining jamiyatga bo'lgan munosabatida milliy birlik, birdamlik va hamkorlik tuyg'ulari, turli xalqlarga bo'lgan hurmat kabilar yaqqol namoyon bo'lishi zarur. O'zbekiston mustaqilligi, yurtimiz ravnaqi yoshlarni o'qish, izlanish va mehnatdan qochmaydigan, har qanday qiyinchiliklardan hayiqmaydigan, salbiy illatlarga nafrat bilan qarash ruhida tarbiyalashni talab qiladi. Shunga ko'ra bugungi jamiyatimizda yashayotgan har bir yosh kelgusida shu o'lkaning haqiqiy egasi bo'lib yetishishi, uning gullab-yashnashi haqida qayg'urishi, erishgan yutuqlarini mustahkamlashi lozim.

Milliy tarbiya va milliy g'oya tushunchalari

Bugungi kunda millatimiz “Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari” g'oya asosida taraqqiyotning yangi bosqichiga qadam qo'ydi. Mazkur g'oya ta'lim-tarbiya tizimiga ham o'zining aniq, qat'iy talablarini qo'ymoqda.

Tarbiya va ta'limni bir-biridan alohida ajratib bo'lmaydi, bu ikki jarayon o'zaro uyg'un, uzluksiz asosda tashkil etilgandagina odobli, axloqiy fazilatlarga ega, yuksak ma'naviyatli, shu bilan birga bilimdon, zukko, ruhan va jismonan sog'lom, keng dunyoqarash va tafakkurga ega, zamonaviy kasb-hunar egasi bo'lgan vatanparvar yoshlarni yetishtirib beradi. Bugungi kunda O'zbekistonda yoshlar tarbiyasini milliy va zamonaviy asosda ilmiy-texnologik isloh qilish borasida olib borilayotgan ishlar uni bugungi kun ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda ilmiy asoslangan tayanch kompetensiyalar, fazilatlar va asosli psixologik qonuniyatlar asosida shakllantirishni talab etmoqda. Milliy tarbiyaga yangicha, tizimli yondashuv, bolada tayanch fazilatlarni kafolatli shakllantirishda uning psixologik qonuniyatlarini o'rganish, mazkur masalada oila, maktabgacha ta'lim, umumiy o'rta, o'rta maxsus kasb-hunar, oliy ta'lim muassasalari, mahallalarning ijtimoiy-pedagogik imkoniyatlarini to'liq yuzaga chiqarishni va ular orasida ilmiy-metodik hamkorlik va uzviylikni yangi darajaga ko'tarishni taqozo etadi

Milliy tarbiya haqida gap ketganda beixtiyor taniqli ma'rifatparvar Abdulla Avloniyning "Tarbiya biz uchun yo hayot - yo mamot, yo najot - yo halokat, yo saodat - yo falokat masalasidir" degan chuqur ma'noli so'zlari inson e'tiborini tortadi. Milliy tarbiyaning shakllanishida milliy qadriyatlarning o'rni ham alohida o'ziga xos asosli psixologik omillardan biri hisoblanadi.

Buyuk vatandoshimiz Imom G'azzoliy aytganidek "Bolalar ota-onalariga berilgan bir omonatdir. Bolaning qalbi har qanday naqshu tasvirdan xoli bir qimmatbaho gavhardir. U qanday naqsh solinsa, qabul qiladi, qayoqqa bukilsa, egiladi. Agar yaxshilikka o'rgatilsa, shu bilan o'sadi va dunyo oxiratda saodatga erishadi. Uning savobiga ota-onasi ham, har bir muallimu ustozlari ham sherik bo'ladilar. Agar yomonlikka odatlantirilsa, hayvonlardek o'z holiga tashlab qo'yilsa, oxir-oqibat halok bo'ladi. Gunohi esa uning tarbiyasi uchun javobgar bo'lganlarning gardaniga tushadi". Tarbiya masalalariga e'tiborsiz qaralgan vaziyatda yuzaga keladigan ko'ngilsizliklar ham, u keltirib chiqaradigan zararli oqibatlar ham barchamizni ogohlikka da'vat qilmog'i lozim.

Milliy g'oya millatni birlashtiruvchi, maqsad va manfaatlarni ifodalovchi asosiy g'oyalar majmuidir. Milliy tarbiya esa shu g'oya asosida yosh avlodda vatanparvarlik, milliy qadriyatlar va odamiylik fazilatlarini shakllantirish jarayonidir. Ular yoshlar qalbiga umuminsoniy qadriyatlarni singdirish va mamlakat taraqqiyotini ta'minlashda muhim birlashtiruvchi omil hisoblanadi.

Milliy g'oya tushunchasi:

- **Ta'rifi:** Millatning o'tmishi, mavjud holati va kelajak maqsadlarini ifodalovchi yadro vazifasini bajaradi.
- **Vazifasi:** Xalqni birlashtirish, buyuk maqsadlar sari yo'naltirish, milliy o'zlikni anglatish.

- **Negizi:** Umuminsoniy qadriyatlar va milliy madaniyat bilan bog‘liq bo‘lib, davlat va jamiyat taraqqiyotining mafkuraviy asosini tashkil etadi.

Milliy g‘oya — bu biror millatning o‘tmishi, buguni va kelajagini birlashtiruvchi, uning asosiy maqsadlarini, qadriyatlarini va rivojlanish yo‘nalishlarini o‘zida mujassam etgan, xalqni birlashtiruvchi g‘oyaviy asos va mafkura bo‘lib, milliy o‘zlikni anglash, vatanparvarlikni shakllantirish va jamiyat barqarorligini ta‘minlashda muhim rol o‘ynaydi. U umuminsoniy qadriyatlarni o‘zida jamlashi bilan birga, muayyan xalq uchun o‘ziga xos ahamiyatga ega bo‘ladi, masalan, yoshlarni tarbiyalash va xalqni yagona maqsadlar atrofida birlashtirishda xizmat qiladi.

Milliy g‘oyaning asosiy vazifalari va xususiyatlari:

- **Birlashtiruvchi rol:**
Xalqni umumiy maqsadlar atrofida birlashtiradi, milliy birlikni ta‘minlaydi.
- **O‘zlikni anglash:**
Millatning o‘ziga xosligini, tarixini, madaniyatini anglashga yordam beradi.
- **Maqsad va mo‘ljali:**
Millatning qisqa va uzoq muddatli maqsadlarini belgilab beradi, rivojlanish yo‘lini ko‘rsatadi.
- **Tarbiya vositasi:**
Yosh avlodni vatanparvarlik, insonparvarlik ruhida tarbiyalash, umuminsoniy qadriyatlarni singdirishga xizmat qiladi.
- **Barqarorlik omili:**
Jamiyatda ijtimoiy taraqqiyot va barqarorlikni ta‘minlashda muhim omil hisoblanadi.
- **Umuminsoniy mohiyat:**
Unda har doim umuminsoniy qadriyatlar (odamiylik, insoniyat, tinchlik) mavjud bo‘ladi.

Milliy tarbiya tushunchasi:

- **Ta’rifi:** Milliy qadriyatlar, urf-odatlar va umuminsoniy tamoyillar asosida yosh avlodni kamolga yetkazish jarayoni.
- **Maqsadi:** Vatanparvar, insonparvar, intellektual salohiyatli va milliy g‘oyaga sodiq fuqarolarni tarbiyalash.
- **Xususiyati:** Milliy g‘oyani yoshlar ongiga singdirish vositasi sifatida xizmat qiladi.

“Milliy tarbiya” tushunchasi ko‘p qirrali bo‘lib, uning milliy qadriyatlar asosida olib boriluvchi maqsadga yo‘naltirilgan tarbiyaviy faoliyati, umuminsoniy tarbiyaning har bir xalqqa xos va mos betakror shakli, xalq va uning madaniyatini saqlab qolish, tiklash va rivojlantirishdan iborat.

Ma’naviy qadriyatlar va milliy o‘zlikni anglashning tiklanishi, biror-bir jamiyat imkoniyatlarini, odamlar ongida ma’naviy va axloqiy qadriyatlarni rivojlantirmay hamda mustahkamlamay turib, o‘z istiqbolini tasavvur eta olmaydi.

Mustaqilligimizning dastlabki kunlaridanoq ajdodlarimiz tomonidan ko‘p asrlar mobaynida yaratilib kelingan g‘oyat ulkan, bebaho ma‘naviy va madaniy merosni tiklash davlat siyosati darajasiga ko‘tarilgan nihoyatda muhim vazifa bo‘lib qoldi. Biz ma‘naviy qadriyatlarning tiklanishini, milliy o‘zlikni anglashni xalqning ma‘naviy sarchashmalariga, uning ildizlari bilan uzviy bog‘liq, tabiiy jarayon deb hisoblaymiz. Jamiyatimizning, xalqimizning ming yillik ma‘naviy-axloqiy yuksalish tajribasini o‘zida jamlagan Islom madaniyatini tiklash o‘z taqdirini o‘zi belgilash, tarixiy xotiraga, madaniy-tarixiy birlikka yega bo‘lish yo‘lidagi g‘oyat muhim qadam bo‘ldi. Ma‘naviy qadriyatlarning yana bir qudratli manbayi an‘anaviy oila va qarindoshlik munosabatlari odobidan iboratdir. Kattalarni hurmat qilish, o‘zaro yordamlashish, kelajak avlod haqida g‘amxo‘rlik qilish hamisha uning asosiy qoidalari bo‘lib kelgan.

Oilada farzand tarbiyasi - oila baxti, farzandlarning tarbiyali yetuk inson bo‘lib yetishidagi ota-onaning sa‘yi- harakati hisoblanadi. Oiladagi farzand tarbiyasi uning kelajakda kim bo‘lib yetishishida muhim o‘rin tutadi. Demak, bola oilada jamiyatning qiyofasini ko‘radi, bo‘lajak fuqaroning tabiati, dunyoqarashi va axloqiy qiyofasi oilada shakllanadi hamda shunga ko‘ra kamol topib boradi.

Farzandlarimizni ilm-fan va ta‘lim-tarbiya asosida voyaga yetkazish maqsadga muvofiq ekan, o‘z o‘rnida tarbiya esa milliy fazilatlariga yo‘g‘rilgan milliy tarbiya bilan chambarchas bog‘liqdir.

Milliy g‘oya – bu maqsad va mafkura bo‘lsa, milliy tarbiya – shu maqsadga erishishning amaliy vositasidir. bilan chambarchas bog‘liqdir. Zero, yoshlar kelajak egalari hisoblanadi. Yoshlarimiz ta‘lim-tarbiyasida esa milliy tarbiya katta ahamiyatga ega. Eng muhimi, farzandlarimiz tarbiyasiga etiborli bo‘laylik, aynan shu mezon bolalarimizni ma‘nan, ruxan sog‘lom, o‘z ota-bobolariga, tariximizga, Vatanimizga, ona tilimizga, o‘z milliy qadriyatlarimizga hurmat bilan qaraydigan barkamol bo‘lib o‘sib unishining asosidir.

Milliy tarbiya va milliy g‘oya o‘rtasidagi bog‘liqlik

Milliy g‘oya va milliy tarbiya bir-biri bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, g‘oya millatning maqsad va orzularini shakllantirsa (nega), tarbiya ushbu g‘oyani avlodlar ongiga singdirib, amaliy harakatga (qanday) aylantiradi. Milliy g‘oya tarbiyaning mazmunini belgilaydi, tarbiya esa g‘oyaning hayotchanligini ta‘minlab, millatni birlashtiradi va ma‘naviy-ma‘rifiy asosini mustahkamlaydi.

Milliy tarbiya va milliy g‘oya o‘rtasidagi bog‘liqlikning asosiy jihatlari:

- **Maqsad birligi:** Ikkalasi ham komil insonni tarbiyalash, milliy o‘zlikni anglash va Vatan ravnaqiga xizmat qilishni maqsad qiladi.
- **Mazmun-mohiyat:** Milliy g‘oya — millatning mafkuraviy asosi bo‘lsa, milliy tarbiya shu g‘oyani yoshlar ongiga singdirish vositasidir.
- **Mafkuraviy immunitet:** Milliy tarbiya orqali yoshlarda milliy g‘oyaga asoslangan mafkuraviy immunitet shakllanadi.

- **O‘zaro ta’sir:** Milliy g‘oya tarbiyani yo‘naltiradi, tarbiya esa g‘oyani xalq ommasi ongi va qalbiga yetkazadi.

Xulosa qilib aytganda, milliy g‘oya va milliy tarbiya bir-birini to‘ldiruvchi, xalqning milliy o‘zligini va rivojlanishini ta’minlovchi tizimdir.

Esda saqlab qolish uchun zarur bo‘lgan tushunchalar:

Metod (yunoncha – aynan nrmagadir yo‘l) – maqsadga erishish yo‘lini bildiradi. Yunoncha so‘z bo‘lib, yo‘l, axloq ma’nolarini bildiradi.

Ma’naviy axloqiy tarbiya metodlari – ma’naviy-axloqiy tarbiya jarayonini amalga oshirishda qo‘llaniladigan usul va vositalar majmui.

Intizom – ijtimoiy-axloqiy va huquqiy me’yorlariga nisbatan ongli yondashuv, ularga to‘la amal qilish demakdir.

Ongli intizom – shaxs faoliyatining ijtimoiy-axloqiy hamda huquqiy me’yorlar talablari asosida aqliy quvvatga tayangan holda tashkil etish ko‘rsatkichidir.

Axloq normasi – kishilarning xulq, fe‘l-atvorlarini tartibga soluvchi axloqiy talablar mezonidir.

Odob - har bir insonning o‘zi bir inson yoki jamoa bilan bo‘lgan muloqotida hamda yurish turishida o‘zini tuga bilishidir.

Xulq - odobning ichki tuyiq ko‘nikmaga aylangan ko‘rinishi.

Axloq - jamiyatda qabul qilingan, jamoatchilik fikri bilan ma’qullangan xulq-odob normalari majmui.

Madaniyat - jamiyatning va unda yashovchi fuqarolarning faoliyati jarayonida foydalangan barcha ijobiy yutuqlar majmuasi.

Ma’naviyat - inson ongini aks ettiruvchi barcha ijobiy, ruhiy, intellektual fazilatlar majmuasi.

Fazilat - alohida shaxs, el, elat, xalq, ulusga taalluqli bo‘lgan ijobiy-axloqiy sifatlar majmui.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. O‘zbekiston Respublikasining qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, lex.uz.
2. O‘zbekiston Respublikasining Mehnat kodeksi (2023-yil).
3. O‘zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi Qonuni. 2019-yil 16-dekabr, O‘RQ-595-son. O‘zbekiston Respublikasining qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, lex.uz.
4. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. 2020-yil 23-sentyabr, O‘RQ-637-son.

5. O‘zbekiston Respublikasining “Pedagogning maqomi to‘g‘risida”gi Qonuni. 2024-yil 1-fevral, O‘RQ-901-son.
6. O‘zbekiston Respublikasining “Bola huquqlarining kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonuni. 2007-yil 1-dekabr.
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Maktabgacha ta’lim sifati va samaradorligini yanada oshirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Farmoni. 2024-yil 30-sentyabr, PF-152-son.
9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentning “Maktabgacha va maktab ta’limi tashkilotlari xodimlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Qarori. 2024-yil 25-iyun, PQ-231- son.
10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 3-maydagi “Ma’naviy-ma’rifiy ishlar samaradorligini oshirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-4307-son Qarori.
11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 26-martdagi “Ma’naviy-ma’rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ5040-son Qarori.
12. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Maktabgacha ta’lim tashkilotlari faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarori. 2019-yil 13-may, 391-son.